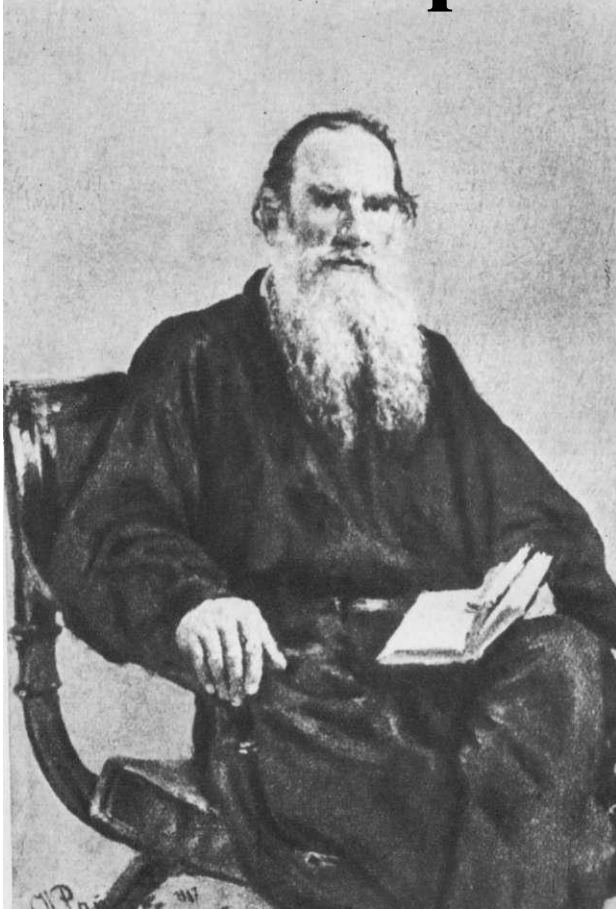

L.TOLSTOJUS Apsakymai

www.erdvese.org

1 9 5 4

VALSTYBINE GROŽINES LITERATŪROS LEIDYKLA
VILNIUS

Piešiniai / . *ASTAPOVO*

www.erdvese.org

L. N. TOLSTOJAUS GYVENIMAS IR KŪRYBA

I

V. I. Leninas su gilaus nacionalinio pasididžiavimo jausmu L. N. Tolstojų vadino didžiuoju menininku ir kalbėjo, kad jam lygaus menininko nėra visame pasaulyje.

J. V. Stalinas Tolstojaus vardą paminėjo kartu su kitais garsiaisiais didžiosios rusų nacijos atstovų vardais.

Levas Nikolajevičius Tolstojus nuėjo didelį ir šlovingą gyvenimo bei kūrybos kelią. Jis gimė 1828 metų rugsėjo 9 d. (pagal naująjį stilių) senoje bajorų šeimoje, Jasnaja Polianos dvare, netoli Tūlos. Būsimasis rašytojas turėjo tik pusantrų metų, kada mirė jo motina, o vos jam sukako devyneri metai — mirė tėvas. Levą Nikolajevičių ir jo brolius po tėvų mirties auklėjo tėvo giminaitės. Kaip buvo priimta kultūringose ir pasiturinčiose bajorų šeimose, vaikus mokė svetimšaliai guberneriai, bet didelę įtaką vaikams turėjo aplinkiniai paprasti rusų žmonės, ypač tarnai baudžiauninkai. Tolstojus karštai pamilo Rusijos gamtą, gimtąją kalbą, liaudies dainas ir papročius.

1844 metais Tolstojus įstojo į Kazanės universitetą, bet jo nebaigė; jam nepatiko tie dalykai, kurių ten buvo mokoma. Užtat nuo pat jaunystės Tolstojus visą gyve-

nimą daug dirbo, savarankiškai lavindamasis ir giliai mąstydamas. Rašytojas mąstė apie liaudies gyvenimą, apie tiesą, teisingumą ir visą gyvenimą dėl šių dalykų jaudinosi.

Išstojęs iš universiteto, Tolstojus sugrįžo į Jasnaja Polianą ir ryžosi pagerinti savo valstiečių baudžiauninkų buitį. Bet tatai jam nepavyko: dvarininko ir valstiečių interesai buvo per daug priešingi. Vėliau, apsakyme „Dvarininko rytas“, Tolstojus atvaizdavo nesėkmingą dvarininko siekimą padėti valstiečiams. Bet Tolstojus visą gyvenimą nepaliovė galvojęs apie valstiečius, apie skurdžią ir beteisišką jų padėtį.

1851 metais Tolstojus išvyko į Kaukazą, įstojo į karinę tarnybą ir dalyvavo karo veiksmuose prieš Šamilio priešišką kariuomenę.

Kaukaze ir prasidėjo Tolstojaus literatūrinė veikla. Čia jis parašė pirmąjį kūrinį — apysaką „Vaikystė“, kuri bematant išgarsino autorių kaip įžymų žodžio menininką. Netrukus Tolstojus parašė eilę apsakymų, vaizduojančių karą su kalnėnais: „Antpuolis“, „Miško kirtimas“ ir kt. Kaukazo įspūdžiai sudarė pagrindą ir vienam iš vėlyvesniųjų jo kūrinių — apsakai „Chadži Muratas“.

Beveik trejus metus išbuvęs Kaukaze, Tolstojus buvo išsiųstas į Dunojaus armiją, kuri kovojo su turkais, o vėliau, 1854 metų lapkričio mėnesį, atvyko į Sevastopolį, kur jis veržėsi, anot jo paties, „labiausiai iš patriotizmo“. Didvyriškame Sevastopolio gynime Tolstojus pats tiesiogiai dalyvavo. Ilgiau kaip mėnesį jis buvo pavojingiausioje vietoje — garsiajame ketvirtame bastione — ir pasižymėjo nepaprastu narsumu. Būdamas įvykių liudininkas ir dalyvis, akylas stebėtojas ir genialus rašytojas, Tolstojus Sevastopolio apsakymuose teisingai atvaiz-

davo, kaip paprasti rusų žmonės, įkvėpti didžio patriotinio jausmo, rodė narsumo stebuklus, gindami savo tėvynę.

1855 metais atsistatydinęs iš karinės tarnybos, Tolstojus atvyko į Peterburgą, kur susipažino su išymiaisiais rusų rašytojais: I. S. Turgenevu, N. A. Nekrasovu, N. G. Cernyševskiu.

Jau anksčiau savo apsakomis bei apsakymais Tolstojus iškilo į pirmuosius to meto rašytojus. Nagrinėdamas tuos kūrinius, Cernyševskis 1856 metais rašė: „Sis talentas yra jauno žmogaus, kupino naujų gyvybinių jėgų, kuriam prieš akis dar ilgas kelias. Kokia puiki mūsų literatūros viltis, kokios gausingos naujos medžiagos gyvenimas duos jo poezijai! Mes pranašaujame, kad visa, ką iki šiol yra davęs mūsų literatūrai grafas Tolstojus, yra tik laidas to, ką jis sukurs ateityje; bet koks turtingas ir puikus yra šis laidas!“ Tolimesnė Tolstojaus kūryba nuostabiai patvirtino šitą pranašavimą. Jau po kelerių metų jis sukūrė tokius įžymius kūrinius, kaip „Kazokai“, „Polikuška“, o 1863 metų pabaigoje pradėjo rašyti didžiausiąjį savo veikalą — romaną „Karas ir taika“.

1857 ir 1860—1861 metais Tolstojus keliavo po užsienį. Jis buvo Prancūzijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, Italijoje, Anglijoje, Belgijoje. Gyvenimas Vakarų Europos buržuazinėse šalyse padarė jam labai slegiamą įspūdį dėl smarkaus skirtumo tarp turtingųjų ir beturčių gyvenimo, tarp vienu prabangos bei galybės ir kitų skurdo, beteisiškumo. Storžievišką ir išpuikusią buržuaziją bei aristokratiją jis rūsčiai ir su panieka aprašė apsakyme „Iš kunigaikščio D. Nechliudovo užrašų. Liucernas“. Būdamas užsienyje, Tolstojus lankėsi mokyklose, kalbėjosi su pedagogais. Vokiečių mokyklose jis su giliu pasipiktinimu stebėjo mušimo iškankintus, įbaugintus vaikus,

beprasmišką kalimą atmintinai. Sugrižęs į Jasnaja Polianą, Tolstojus karštai ėmėsi pedagoginio darbo, vadinamas jį „poetišku, žavingu darbu“. Dar 1859 metais savo įsteigtoje mokykloje Tolstojus ir jo pakviesti mokytojai mokė visiškai kitaip, negu buvo mokoma Vakarų Europos ir Rusijos valdinėse mokyklose. Tolstojus stengėsi visaip ugdyti kūrybinius mokinių gabumus, žadinti juose mokslo troškimą.

Vėliau, XIX amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, Tolstojus parašė daug nedidelių apsakymų bei straipsnių vaikams ir net sudarė skaitinių knygų mokiniais. Kai kurie apsakymai iš tų knygų įeina ir į dabartines pirmųjų klasių chrestomatijas: „Ryklis“, „Kaukazo belaisvis“ ir kt.

Iš antrosios kelionės užsienyje Tolstojus sugrižo netrukus po 1861 metų valstiečių reformos. Tolstojus suprato neteisingą vadinamojo valstiečių „išlaisvinimo“ pobūdį, todėl didysis rašytojas valstiečius giliai užjautė. Siekdamas ginti teisingus valstiečių reikalavimus, Tolstojus pasidarė taikos tarpininkas, kurio pareigos buvo spręsti dvarininkų ir valstiečių ginčus. Tuose ginčiuose Tolstojus visuomet stodavo į valstiečių pusę ir tuo užsitraukė dvarininkų neapykantą. Jiems įskundus, žandariai, Tolstojui išvykus, padarė Jasnaja Polianoje krata, sukėlusią gilų rašytojo pasipiktinimą, ir ėmė slaptai jį sekti. Bendravimas su liaudimi tarpininkavimo veiklos laikotarpiu ir darbas mokykloje suartino Tolstojų su valstiečiais, privertė giliai susimąstyti apie jų gyvenimą, jų būdą, jų vaidmenį šalies istorijoje. Jis prieina išvada, kad šalies likimą nulemia liaudis.

Tačiau Tolstojus buvo tolimas nuo revoliucinio mokytojų pažangiųjų ano meto žmonių, kurių vadas buvo Cernyševskis, raginęs liaudį „imtis kirvio“, tai yra, šau-

kęs į ginkluotą sukilimą prieš dvarininkus ir carą. Laikydamas, jog liaudis gyvena teisingą gyvenimą, o bajorai — neteisingą, Tolstojus šaukė į dvasinę vienybę su liaudimi, ragino „supaprastėti“, pradėti darbiningą gyvenimą, palaikyti širdingus santykius su valstiečiais, o valstiečiams — su bajorais.

Mąstymais apie liaudį persunkti ir grožiniai Tolstojaus kūriniai. „Liaudies idėja“ sudaro „Karo ir taikos“, ižymiausio pasaulinėje literatūroje romano, reikšmingiausio genialaus rašytojo kūrinio, pagrindą. Siame kūrinyje Tolstojus su milžiniška menine jėga atvaizdavo didį Rusijos istorijos įvyki—1812 metų Tėvynės karą. Romane parodyta visa rusų visuomenė, visos jos klasės ir luomai: valstiečiai, dvarininkai, pirkliai, kareiviai, generolai, valdininkai, aukštoji rusų diduomenė su caru Aleksandru I, prancūzų kareiviai ir generolai, Napoleonas ir jo maršalai. Griežtai neigiamai atvaizdavęs rūmų diduomenę ir aplink carą susispietusius perėjūnus sveltimšalius, Tolstojus parodė, kaip didvyriškai kovojo rusų liaudis, pakilusi ginti nuo grobikų savo tėvynės, su didžiule simpatija nupiešė paprastus rusų žmones — kareivius ir partizanus, garsiuosius generolus Kutuzovą ir Bagrationą ir tuos geriausius žmones iš bajorų tarpo, kurie, praslinkus dešimtmečiui, stojo kaip „pirmoji Rusijos revoliucionierių karta“, — dekabristus.

Romaną „Karas ir taika“ Tolstojus rašė šešerius metus. Savo apimtimi ir įtampa tai buvo ypatingas darbas. Rašytojas išstudijavo didžiulę daugybę knygų ir medžiagos, liečiančios jo vaizduojamą epochą, kad galėtų tiksliau ir giliau ją atkurti, teisingai atvaizduoti žmonių charakterius. Būdamas sau nepaprastai reiklus, Tolstojus daug kartų taisė jau parašytas romano dalis, brau-

kinėjo, rašė iš naujo, stengdamasis pasiekti kuo didžiąsą meninį tobulumą.

Tas laikotarpis, kada jis rašė romaną „Karas ir taika“, išymiajam rašytojui buvo didžiausios asmeninės laimės ir dvasinės ramybės laikotarpis. 1862 metais jis vedė gydytojo dukterį Sofją Andrejevną Bers, su įkarščiu dirbo žemės ūkio darbus.

Bet genialiojo rašytojo negalėjo nejaudinti visuomeninis Rusijos gyvenimas.

Tolstojus pradėjo rašyti dar prieš baudžiatvoriaus panaikinimą, tačiau, kaip nurodė V. I. Leninas: „Svarbiausia Tolstojaus veikla tenka tam Rusijos istorijos laikotarpiui, kuris yra tarp dviejų jos posūkio punktų, tarp 1861 ir 1905 metų.“ Tuo laikotarpiu baudžiava nors ir buvo panaikinta, bet dvarininkų ir valstiečių santykiuose buvo išlikę dar daug jos liekanų. Tuo pat metu tai buvo kapitalizmo augimo Rusijoje laikotarpis, kurį lydėjo valstiečių nuskurdinimas, o valstiečiai dvarininkų ir caro valdininkų atžvilgiu sukaupe „kalnus neapykantos, įniršimo ir žūtbutinio ryžtingumo“, ne kartą kėlė maištus ir sukilimus, kuriuos caro vyriausybė žiauriai numalšindavo.

To laikotarpio Rusijos gyvenimą Tolstojus plačiai atvaizdavo romane „Ana Karenina“. Gaivališka daugiamilijoninė valstietijos kova prieš dvarininkus ir valdininkus, kurie sėdėjo jai ant sprando ir laikė ją pavergta, ryškiai atsispindėjo daugelyje Tolstojaus kūrinių. Iš vienos pusės, Tolstojų vis labiau jaudina liaudies reikalai, jos likimas, beteisiška jos padėtis, o iš antros pusės, viešpataujanti klasė ir caro vyriausybė, žiauriai susidorojanti su liaudimi, pasinaudodama policija, teismu, kalėjimais ir katorga.

XIX amžiaus aštuntojo dešimtmečio pabaigoje Tolstojus galutinai prieina išvada, kad liaudies, valstiečių gyvenimas yra naudingas, teisingas ir dorovingas, o dvarininkų, valdininkų, aplamai valdančiųjų klasių gyvenimas yra nenaudingas, neteisingas ir nedorovingas.

Laikydamas, jog vien tik fizinis valstiečio darbas yra reikalingas, naudingas ir sveikas, Tolstojus pats susižavi tuo darbu: aria žemę, skaldo malkas, siuva batus. Kurį laiką jis net buvo metęs kūrybinį darbą ir neberašė grožinių kūrinių, tardamas, jog tas darbas yra nenaudingas. Tačiau, būdamas didis rašytojas, jis negalėjo tylėti ir atnaujino savo kaip rašytojo veiklą, nusprendęs naujai papasakoti apie žmonių gyvenimą.

„Tolstojus, — rašė V. I. Leninas, — puikiai pažino kaimo Rusiją, dvarininko ir valstiečio buitį... Pagal kilmę ir auklėjimą Tolstojus priklausė aukštajai Rusijos dvarininkų diduomenei, — jis išsižadėjo visų įprastinių tos aplinkos pažiūrų ir paskutiniuose savo kūriniuose su aistringa kritika puolė visą šiuolaikinę valstybinę, bažnytinę, visuomeninę, ekonominę santvarką, pagrįstą masių pavergimu, jų skurdu, valstiečių ir iš viso smulkiųjų savininkų nuskurdinimu, prievarta ir veidmainyste, kurios nuo viršaus iki apačios persunkia visą šiuolaikinį gyvenimą.“

Kūriniuose, parašytuose XIX amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje ir XX amžiaus pradžioje, 1905 metų revoliucijos išvakarėse — romane „Prisikėlimas“, apysakoje „Chadži Muratas“, apsakymuose „Po baliaus“, „Už ką?“ — Tolstojus rūsčiai demaskuoja bajorus ir pirklius, gyvenančius liaudies sąskaita, caro vyriausybę su pačiu caru priešakyje, policiją, teismą — visa, kas sukurtą liaudžiai slopinti.

Tolstojaus protesto žodis buvo karštai priimamas visame pasaulyje ir pavojingas caro vyriausybei, bet priversti didįjį rašytoją tylėti ji neįstengė. Vienas reakcingas žurnalistas savo dienoraštyje įrašė, kad Rusijoje yra du carai: Nikolajus II ir Levas Tolstojus, tačiau Nikolajus nieko nepajėgia padaryti Tolstojui, o Tolstojus „klibina“ Nikolajaus sostą. Bet ir ką caro vyriausybė galėjo padaryti pasaulinio masto genialiam rašytojui, kurio lūpomis kalbėjo daugiamilijoninė liaudies masė 1905 metų revoliucijos išvakarėse!

Iš to, kaip rūsčiai Tolstojus demaskavo caro despotizmą, dvarininkų, pirklių ir valdininkų prievartą bei neteislingumą darbo žmonių atžvilgiu, atrodytų, išplaukia išvada, kad reikia jėga numesti jungą nuo liaudies sprando, šaukti liaudį į sukilimą, į revoliuciją. Bet Tolstojus tokios išvados nepadarė. Jis buvo priešingas revoliucijai, laikė ją „blogybe“. Kuo gi paaiškinti šitą prieštaravimą? [šį klausimą atsakė V. I. Leninas: „Jo lūpomis kalbėjo visa ta daugiamilijoninė Rusijos liaudies masė, kuri *jau* neapkenčia šiuolaikinio gyvenimo šeimininkų, bet kuri *dar* nepriėjo iki sąmoningos, nuoseklios, iki galo einančios, nesutaikinamos kovos su jais.“ Valsťiečiai buvo didžiulė revoliucinė jėga, siekusi iki pamatų nušluoti ir valdinę cerkvę, ir dvarininkus, ir caro vyriausybę. Bet valstiečiai daugiausia dar neturėjo aiškaus tikslo, nežinojo, kad pergalė gali būti pasiekta tik sąjungoje su darbininkų klase. Valsťiečių ir kareivių maištai (o kareiviai — praeityje tie patys valstiečiai) prasidėdavo tuo, kad sukilėliai žudydavo dvarininkus ir neapkenčiamus viršininkus, bet lemiamu momentu imdavo svyruoti, pradėdavo derybas, leisdavosi sušaudomi, plakami, eidavo į katorgą. Žymi valstiečių dalis visai nedalyvavo sukilimuose, o siūsdavo žygūnus pas carą, nesu-

prasdami, jog dvarininkų ir valstiečių klasiniai interesai yra nesutaikinami. Tuo pasireiškė valstiečių judėjimo silpnumas. Tolstojaus kūryboje ir atsispindėjo masinio valstiečių judėjimo jėga ir silpnumas.

Todėl jo kūrinuose greta stipriųjų yra ir silpnų pusių. Tolstojus su didele simpatija piešia tylūs ir nuolankūs žmonės, tokius, kaip Avdejevas „Chadži Murate“, kaip Nikita apsakyme „Seimininkas ir bernas“, kaip klajūnas muzikantas „Liucerne“. Ivanas Vasiljevičius, apsakymo „Po baliaus“ herojus, giliai sukrėstas kareivio mušimo, nepajėgdamas likti tarp tokių žmonių kaip pulkininkas, atsisako nuo tarnybos, bet aktyviai su jais kovoti nė netina.

Religijos, nusižeminimo, nuolankumo skelbimas Tolstojaus kūrinuose yra reakcingas ir žalingas. Sis skelbimas trukdo sąmoningai revoliucinei liaudies kovai. Bet stipriosios Tolstojaus kūrybos pusės — giliai teisingas gyvenimo atvaizdavimas, prievartos, melo, neteisningumo, despotizmo demaskavimas — amžinai liks didžiausiomis mūsų literatūros, mūsų kultūros vertybėmis.

Daugiau kaip pusę šimtmečio truko įtempta kūrybinė Tolstojaus veikla. Didžius jo kūrinius skaitė visas pasaulis, tūkstančiai žmonių iš visų žemės rutulio kampų stengėsi apsilankyti Jasnaja Polianoje ir pasikalbėti su genialiuoju rašytoju; kasdien jam atėdavo didelė daugybė laiškų. Ne kartą pas Tolstojų lankėsi ir didieji rusų rašytojai — jaunesnieji jo amžininkai A. P. Čechovas ir A. M. Gorkis.

Paskutiniaisiais gyvenimo metais Tolstojus vis labiau nerimavo, suprasdamas, kad jis, aplinkui skurstant liaudžiai, gyvena turtingoje poniškoje sodyboje, kad jo gyvenimas prieštarauja jo paties mokymui. Jis nusprendė pasitraukti iš savo namų ir paskutiniuosius metus pra-

gyventi kaip paprastas žmogus. Tolstojus pabandė įvykdyti, ką buvo pasiryžęs, ir 1910 metų lapkričio 10 d. slapta išvyko iš Jasnaja Polianos. Bet kelionėje jis peršalę, susirgo ir 1910 metų lapkričio 20 d. (pagal naująjį stilių) mirė Astapovo stotyje (dabar Levas Tolstojus), sulaukęs aštuoniasdešimt dvejų metų amžiaus. Tolstojaus mirtis giliai sukrėtė visą pasaulį.

„60 metų skambėjo rūstus ir teisingas balsas, demaskavęs visus ir viską, — rašė A. M. Gorkis, — jis papasakojo mums apie Rusijos gyvenimą beveik tiek pat, kiek ir visa kita mūsų literatūra.“

II

Tolstojus — didis žodžio menininkas. Bet kokios gi yra Tolstojaus meninio meistriškumo ypatybės?

Į šį klausimą iš dalies atsako pats rašytojas. Apsakymą „Sevastopolis gegužyje“ jis baigia tokiais reikšmingais žodžiais: „O mano apysakos herojus, kurių aš myliu visomis sielos jėgomis, kurių stengiausi iškelti visame jo grožyje ir kuris visada buvo, yra ir bus gražus, yra tiesa.“ Ir iš tikrųjų, Tolstojaus kūriniai giliai teisingai vaizduoja gyvenimą.

Prieš rašydamas apsakymą ar apysaką, Tolstojus kruopščiai išstudijuodavo žmonių gyvenimą, įsidėmėdavo išorinius jų bruožus, būdą, elgseną, kalbos ypatybes. Jeigu jis neturėdavo galimybės pats stebėti to, apie ką norėdavo rašyti, arba tų asmenų, kuriuos norėdavo atvaizduoti, tai skaitydavo apie juos knygas, studijuodavo archyvuose dokumentus, klausinėdavo žmones, kurie galėdavo jam duoti reikalingų žinių. Pavyzdžiui, jis kruopščiai rinko medžiagą apsakai „Chadži Muratas“. Nepa-

įtenkinęs istorine medžiaga, Tolstojus apklausinėjo /mones, mačiusius Chadži Muratą, domėjosi net menkomis jo išorės smulkmenomis, įpročiais. Tolstojus klausinėjo tuos, kurie patys buvo matę Chadži Muratą, ar jis nors kiek mokėjęs rusiškai kalbėti, ar žymiai šlubavęs, ar griežtai atikdavęs mahometoniškas apeigas ir kita. Rašytojas stengėsi teisingai atkurti tikrovę net menkose smulkmenose. Juo labiau jis buvo reiklus sau, vaizduodamas pagrindinius žmonių charakterio bruožus, žmonių savitarpio santykius, įvykių eigą.

Tolstojus ne kartą taisė, perdirbinėjo savo kūrinčius, siekdamas kuo teisingiau, tiksliau perteikti skaitytojui savo herojaus paveikslą. Tolstojus aprašydavo, koks iš pažiūros atrodo vienas ar kitas žmogus, o paskui atskleidavo, koks jis iš tikrųjų yra, tokiu būdu išskeldamas aikštėn tikrąją jo esmę. Pavyzdžiui, pulkininkas apsakyme „Po baliaus“ atrodė gražus, kultūringas, meilus, geras žmogus, kėlė visuotinę susižavėjimą. O iš tikrųjų tai storžieviškas, žiaurus, nežmoniškas niekšas, galįs būti bude-liu, mušas savo pavaldinius, negalinčius apsiginti kareivius. Ši Tolstojaus meninio vaizdavimo būdą, kuriuo jis plačiai naudojosi, siekdamas už išorės parodyti tikrąjį žmogaus veidą, V. I. Leninas apibrėžė kaip „visų ir visokių kaukių plėšimą“. Iš tikrųjų, antroje apsakymo „Po baliaus“ dalyje Tolstojus tarytum nuplėšė pulkininkui kilnumo ir kultūringumo kaukę, parodęs, koks šlykštus yra Nikolajaus Paikino¹, kaip praminė kareiviai carą Nikolajų I, tarno veidas. V. I. Leninas rašė apie Tolstojaus „blaivų realizmą“, nes Tolstojus negailestingai, teisingai, blaiviai parodė nesutaikinamą prieštaravimą tarp

¹ Paikinas yra sudarytas iš rusiško žodžio „paika“ — lazda. (Vert. past.).

prabangaus bajorijos gyvenimo ir paprastos liaudies gyvenimo, kupino skurdo, kančių bei vargo.

Teisingai, realistiškai vaizduodamas tikrovę, Tolstojus seka didžiaisiais savo pirmtakais — Puškinu, Lermontovu, Gogoliu. Bet kiekvienas iš jų turi savo ypatybes, skiriančias jį nuo kitų rašytojų. Būdingas ypatybes turi ir Tolstojaus kūryba. Kai kurias iš jų nurodė jau Cernyševskis. Vertindamas ankstyvuosius Tolstojaus kūrinius, kritikas pažymėjo, kad šio talento ypatybė yra nuostabus rašytojo sugebėjimas pastebėti ir atvaizduoti ne vien tai, ką jo herojai galvoja ir jaučia, bet kaip kyla ir vystosi herojų mintys bei jausmai, kaip vienos mintys ir jausmai virsta kitais. „Psichologinė analizė¹, — rašė Cernyševskis, — gali vykti įvairiomis kryptimis: vieną poetą labiausiai domina charakterių kontūrai; antrą — visuomeninių santykių ir gyvenimo konfliktų įtaka charakteriams; trečią — jausmų sąryšis su veiksmis; ketvirtą — aistrų analizė; grafa Tolstojų visų labiausiai — pats psichologinis procesas, jo formos, jo dėsniai.. Kalbėdamas apie šį nuostabų Tolstojaus sugebėjimą aprašyti žmogaus pergyvenimų ir jausmų vystymąsi, Cernyševskis kaip pavyzdį pateikia atvaizdavimą, ką galvojo, jautė, pergyveno Praskuchinas (apsakyme „Sevastopolis gegužyje“) tuo momentu, kai, parkritęs ant žemės, pasibaisėdamas laukė bombos sprogo. Tokį pat. Tolstojaus sugebėjimą parodyti, ką ir kaip galvoja bei pergyvena žmogus, veikiamas vienokių ar kitokių gyvenimo įvykių, kaip vystosi jo mintys ir jausmai, matome apsakymuose „Miško kirtimas“, „Liucernas“, „Polikuška“, „Po baliaus“ ir kituose didžiojo rašytojo kūriniuose.

Kiekvienas Tolstojaus personažas, net ir visai nežy-

¹ Tai yra, žmogaus minčių ir jausmų aprašymas.

mus, epizodinis, kaip gyvas iškyla prieš skaitytojo akis. Autorius piešia išorinius žmogaus bruožus, jo veidą, figūrą, drabužius, bet svarbiausia — perteikia jo mintis, jo pažiūras. Antai, apysakoje „Chadži Muratas“ skaitytojas sužino ne tik įvykius, susijusius su Chadži Murato perėjimu pas rusus, bet ir kaip tą įvykį suvokia, ką pagal savo padėtį, savo pažiūras, siekius, būdą apie jį galvoja kareiviai, karininkai Butleris ir Loris-Melikovas, Voronovas, ministras Cernyšovas ir kiti apsakos personažai. Apsakyme „Polikuška“ autorius priverčia skaitytoją pažvelgti į įvykius ponios, ūkvaizdžio, senio Dutlovo, Polikuškos akimis, atskleisdamas kiekvieno veikėjo vidaus pasaulį. Tatai apsakymui suteikia nepaprasto gyvumo. Kartais Tolstojus tartum pasakoja įvairių herojų vardu, vaizduodamas, kaip jie supranta įvykius ir kaip juos traktuoja, o tatai irgi padeda visapusiškai nupiešti įvykius ir veikėjų charakterius.

Gyvai suvokti ir aiškiai išivaizduoti žmones bei įvykius padeda tai, kad Tolstojus meistriškai aprašo veiksmo aplinką. Tolstojaus apsakymuose bei apsakose paprastai ir teisingai aprašyta Kaukazo ir vidurinės Rusijos zonos gamta. Peizažas glaudžiai susietas su pasakojimu, su žmonių veiksmis. Antai, apsakyme „Miško kirtimas“, apysakoje „Chadži Muratas“ Kaukazo gamtos aprašymas glaudžiai susietas su Kaukazo karo įvykių aprašymu. Apsakyme „Liucernas“ Nechliudovą erzinti dirbtinė, lygi krantinės linija jo sąmonėje glaudžiai siejasi su nenatūralia, manieringa ir bejausme anglų kurtine publika.

Tolstojaus kūriniai yra rusų kalbos lobynas. Ilgus metus, visą savo kaip rašytojo veiklos laikotarpį, Tolstojus studijavo gimtąją kalbą, stengdamasis kuo giliau išsivinti jos turtus. „Išreikšti žodžiais tai, ką su-

pranti, taip, kad kiti tave suprastų, kaip tu pats, — užvis sunkiausias dalykas", — pastebėjo kartą Tolstojus. Ir jis stengėsi surasti tokius žodžius, tokius posakius, kurie tiksliausiai ir pilniausiai perteiktų skaitytojui jo mintį, meninį paveikslą. Didžiojo rašytojo kūrinių kalba pasižymi tikslumu ir aiškumu. Tolstojaus žodyno turtingumas, sintaksės įvairumas, kalbos išraiškumas atitinka jo kūrinių turinio turtingumą.

Platus gyvenimo vaizdavimas, didžiulė galerija rusų žmonių tipų iš įvairių visuomenės klasių, nepaprasta jėga vaizduojant jų papročius, buitį ir psichologiją, minčių gilumas, nuoširdus ir aistringas tonas — visi šie bruožai Tolstojaus kūrybą pastatė tarp didžiausių pasaulinės literatūros reiškinių. Ir tuo pat metu Tolstojaus kūriniai įkūnija geriausius nacionalinius rusų literatūros, rusų liaudies bruožus. „Tolstojus, — rašė A. M. Gorkis, • — yra giliai nacionalinis, jis su nuostabiu pilnumu įkūnija savo sieloje sudėtingos rusų psichikos ypatybes. .. Tolstojus — tai ištisas pasaulis." „Nepažįstant Tolstojaus, — rašo toliau Gorkis, — negalima savęs laikyti pažįstančiu savo šalį, negalima savęs laikyti kultūringu žmogumi."

N, Kudriašovas

ŠEIMININKAS IR BERNAS

I

Tai buvo septyniasdešimtaisiais metais, rytojaus dieną po žiemos Nikolos. Parapijoje buvo šventė, ir kaimo užėigos namų savininkas, antrosios gildijos pirklys Vasilijus Andrejičius Brechunovas, niekaip negalėjo ištrūkti: reikėjo būti cerkvėje — jis buvo cerkvės seniūnas — ir namie reikėjo priimti ir pavaišinti gimines bei pažįstamus. Bet štai paskutiniai svečiai išvažiavo, ir Vasilijus Andrejičius ėmė tučtuojau ruoštis pas kaimyninį dvarininką seniai jau deramos giraitės pirkti. Vasilijus Andrejičius skubinosi važiuoti, bijodamas, kad miesto pirkliai nepaveržtų šito pelningo pirkinio. Jaunas dvarininkas už giraitę prašė dešimties tūkstančių tik todėl, kad Vasilijus Andrejičius už ją tedavė septynis. O septyni tūkstančiai buvo tik trečdalis giraitės tikrosios kainos.

Vasilijus Andrejičius gal ir daugiau būtų nuderėjęs, nes miškas buvo jo apylinkėje, o tarp jo ir apskrities kaimo pirklių jau seniai buvo įvesta tokia tvarka, kad vienas pirklys nekeltų kainos kito pirklio apylinkėje, tačiau Vasilijus Andrejičius sužinojo, kad Goriačkino giraitės derėti ketino atvažiuoti gubernijos miško pirkliai, ir nusprendė tuoj pat važiuoti ir užbaigti derybas su dvarininku. Ir todėl, kai tik pasibaigė šventė, jis išsiėmė iš skrynios septynis šimtus rublių savų, pridėjo prie jų du tūkstančius tris šimtus rublių cerkvės pinigų, kad susidarytų trys tūkstančiai rublių, ir, atidžiai juos perskaičiavęs ir susidėjęs į piniginę, susiruošė važiuoti.

Bernas Nikita, vienintelis iš Vasilijaus Andrejičiaus bernų, kuris tą dieną buvo negirtas, išbėgo kinkyti. Nikita tą dieną buvo negėręs todėl, kad jis buvo girtuoklis ir dabar nuo Užgavėnių, per kurias jis pragėrė pavilkinį ir odinius batus, buvo atsižadėjęs gerti ir nebegėrė jau antras mėnuo; negėrė jis ir dabar, nors ir labai jį gundė per pirmąsias dvi šventės dienas visur geriama degtinė.

Nikita buvo penkių dešimčių metų amžiaus muzikas iš netolimo sodžiaus, nešeimininkas, kaip apie jį sakydavo, didesnę savo gyvenimo dalį pragyvenęs ne namie, o žmonėse. Jis visur buvo branginamas už darbštumą, apskrumą ir pajėgumą dirbti, o svarbiausia — už gerą, malonų būdą; tačiau ilgai jis niekur nepagyvendavo, nes porą kartų per metus arba ir dažniau imdavo smarkiai gerti ir tuomet ne tik pragerdavo viską, ką turėdavo, bet dar pradėdavo triukšmauti ir kabinėtis. Vasilijus Andrejičius jį taip pat keletą kartų buvo išvaręs, tačiau vėl atgal priimdavo, nes vertino jo sąžiningumą, gyvulių meilę ir, svarbiausia, pigumą. Vasilijus Andrejičius mokėjo Nikitai ne aštuoniasdešimt rublių, kiek vertas buvo toks darbininkas, bet apie keturiasdešimt rublių, kuriuos jis

Jum davinėdavo po truputį, be atsiskaitymo, ir tai daugiausia ne pinigais, o brangia kaina prekėmis iš krautuvės.

Nikitos žmona Marfa, kadaise buvusi graži, smarki moteriškė, šeimininkavo namie su paaugliu berniuku bei dviem mergaitėm ir nekvietai Nikitos namo gyventi, vienas dalykas, todėl, kad jau apie dvidešimt metų susidėjęs gyveno su kubiliumi, kito sodžiaus muziku, kuris buvo apsistojęs jų namuose; o antra, todėl, kad nors ji raitė vyrą, kaip norėjo, jam blaiviam esant, tačiau bijodavo jo kaip ugnies, kai jis pasigerdavo. Vieną kartą, nusigėręs namie, Nikita, matyt, keršydamas žmonai už tai, kad blaivus būdavo jai toks nuolaidus, išsilaužė į jos skryniją, ištraukė pačius brangiausius rūbus ir, paėmęs kirvį, sukapojo ant trinkos į skutelius visus jos sarafanus ir sukneles. Nikitos uždirbta alga visa atitekdavo jo žmonai, ir Nikita dėl to neprieštaravo. Taip ir dabar, dvi dienos prieš šventę, Marfa atvažiavo pas Vasilijų Andrejičių ir paėmė iš jo baltų miltų, arbatos, cukraus ir buteliuką degtinės, iš viso už trejetą rublių, be to, dar penkis rublius pinigais ir už tai dėkojo kaip už ypatingą malonę, nors, pigių pigiausiai skaičiuojant, Vasilijus Andrejičius buvo skolingas apie dvidešimt rublių.

— Negi mudu kokias sutartis darėme? — sakydavo Vasilijus Andrejičius Nikitai. — Reikia — imk, atidirbsi. Aš ne toks, kaip kiti žmonės: čia palauk, čia sąskaitos, čia pabaudos. Mudu — pagal sąžinę. Tu man tarnauji, ir aš tavęs neužmirštu.

Ir šitaip kalbėdamas Vasilijus Andrejičius būdavo tikrai įsitikinęs, kad jis esąs Nikitos geradarys: taip įtikinamai jis mokėdavo kalbėti ir taip visi nuo jo pimgų priklausą žmonės, pradedant Nikita, palaikydavo jo įsitikinimą, kad jis ne apgaulinėjąs, o jiems gera darąs.

— Aš gi suprantu, Vasilijau Andrejičiau; rodos, tar nauju, stengiuosi, kaip savo tikram tėvui. Labai gerai suprantu, — atsakydavo Nikita, puikiai žinodamas, kad Vasilijus Andrejičius jį apgaudinėja, tačiau kartu jausdamas, kad nėra ko nė bandyti išsiaiškinti su juo savo sąskaitas, o reikia gyventi, kol nėra kitos vietos, ir imti, ką duoda.

Dabar, šeimininko įsakytas pakinkyti, Nikita, kaip ir visada linksmai bei noriai, žvaliai ir lengvai žengdamas žąsies žingsniu, nuėjo į daržinę, nukabino tenai nuo vienes sunkias odines su kutu kamanas ir, žvangindamas brizgilų grandimis, nuėjo prie uždaryto tvarto, kuriame atskirai stovėjo tas arklys, kurį liepė pakinkyti Vasilijus Andrejičius.

— Ką, pasiilgai, pasiilgai, kvailiuk? — tarė Nikita, išgirdęs silpną sveikinantį žvingtelėjimą, kuriuo jį pasitiko vidutinio ūgio, dailus, slėsnokų strėnų, juodbėris su rudais lopais eržilas, laikomas atskirame tvartelyje. — Na, na! Suspėsi, einam — pirma pagirdysiu, — šnekėjos jisai su arkliu visiškai taip, kaip šnekamasi su kalbą suprantančiomis būtybėmis, ir, perbraukęs skvernu per riebią, su grioveliu viduryje, nusišėrusią ir apdulėjusią nugara, užmovė ant gražios, jaunos eržilo galvos kamanas, ištraukė iš po jų ausis bei karčiukus ir, numetęs apinasrį, nusivedė girdyti.

Atsargiai išlindęs iš aukštai priminto tvarto, Bėris ėmė šokinėti ir spyrė, dėdamasis noris užpakaline koja suduoti kartu su juo prie šulinio ristele bėgančiam Nikitai.

— Išdykauk, išdykauk, nenaudėli! — kalbėjo Nikita, gerai žinodamas, su koku atsargumu Bėris mesdavo užpakalinę koja, kad tiktai kiek paliestų jo taukinus kailinukus, o ne įspirtų, ir labai mėgdamas šį Bėrio įprotį.

Atsigėręs šalto vandens, arklys atsiduso, judindamas šlapias tvirtas lūpas, nuo kurių ūsų lašėjo į lovį skaidrūs lašai, ir sustingo tarsi susimąstęs, paskui staiga garsiai suprunkstė.

— Nenori — nereikia, tiek tiekos; bet daugiau neprašyk, — tarė Nikita, visiškai rimtai ir nuodugniai paaiškinęs Bėriui savo elgseną; ir vėl nubėgo prie daržinės, už pavadžio tapydamas besispardantį ir visame kieme bešaudantį linksmą jauną žirgą.

Bernų nebuvo, buvo tik vienas svetimas žmogus — į šventę atėjęs virėjos vyras.

— Nueik, mielas, paklausk, — tarė jam Nikita, — į kurias roges kinkyti: į didžiašias ar į mažąšias?

Virėjos vyras nuėjo j skarda dengtus aukštais pamatais namus ir, greitai sugrižęs, pranešė, kad liepta pakinkyti į mažąšias. Nikita tuo tarpu jau buvo užmovęs pavalkus, priveržęs vinutėmis apmuštą balnelį ir, vienoje rankoje nešdamasis lengvą dažytą lanką, o kita ranka arkliu vedinas, ėjo prie dvejų pašiūrėje stovinčių rogių.

— Jeigu į mažąšias, tegu bus į mažąšias, — tarė jis ir įvedė tarp ienų protingą arkli, kuris visą laiką dėjosi noris jam įkasti, ir, virėjos vyro padedamas, ėmė kinkyti.

Kai jau viskas buvo beveik padaryta ir beliko tik įvaldelėti, Nikita virėjos vyrą pasiuntė į daržinę šiaudų ir į klėtį užtiesalo.

— O, tai gerai. Na, na, nesišiauškite! • — pasakė Nikita, mindamas rogėse virėjos vyro atneštus, neseniai iškultus avižinius šiaudus. — O dabar taip paklosim gūnią, o ant viršaus užtiesalą. Va šitaip, va taip — ir bus gerai sėdėti, — kalbėjo jis, darydamas tai, ką sakė — apkamšydamas užtiesalu iš visų sėdynės pusių šiaudus. — O, tai ačiū, mielas, — tarė Nikita virėjos vyrui, —

dviem vis sparčiau. — Ir, išpainiojęs odines vadeles su žiedu sudūrime, Nikita atsisėdo ant rogių briaunos, paleido jau seniai nerimstantį gerą arklį ir nutrinksėjo per sušalusį kiemo mėšlą prie vartų.

— Dėde Mikita, dėduliuk, ei, dėduliuk! — sušuko už jo plonu balseliu iš priemenės į kiemą tekinas išbėgęs septynerių metų berniūkštis su juodais kailinėliais, naujais baltais veltinukais ir su šilta kepure. — Pavėžink mane, — prašė jis, bėgdamas ir segdamasis kailinėlius.

— • Na, bėk, bėk, balandėli, • — tarė Nikita, sustojęs įsidosino iš džiaugsmo nušvitusį išblyškusių, liesutį šeimininko berniuką ir išvažiavo į gatvę.

Buvo trečia valanda. Oras šaltokas — apie dešimt laipsnių, apsiniaukę ir vėjuota. Pusę dangaus dengė žemas tamsus debesis. Tačiau kieme buvo ramu. O gatvėje vėjas buvo labiau jaučiamas: nuo gretimos daržinės stogo pustė sniegą, o palei kampa ties pirtimi sukuriavo. Vos tik Nikita išvažiavo pro vartus ir pasuko arklį į priebutį, ir Vasilijus Andrejičius, su papirosu dantyse, aptrauktas kailiniais, kietai ir žemai susijuosęs diržu, girgždindamas oda apsiūtais veltiniais, iš priemenės išėjo į sniego primintą aukštą priebutį ir sustojo. Užtraukęs paskutinį dūmą, numetė papirosą ant žemės, užmynė jį koja ir, pro ūsus leisdamas dūmus bei šnairuodamas į privažiavusių arklį, abipus savo raudono, nuskusto, bet su ūsais veido ėmė lenkti kailinių apikaklės kampus vilna į vidų, kad ji nedrėktų kvėpuojant.

— Žiūrėk tu man, koks šelmis — jau suspėjai! — pasakė jis, išvydęs rogėse sūnų. Vasilijus Andrejičius buvo palinksmėjęs nuo išgertos su svečiais degtinės ir todėl dar labiau negu paprastai patenkintas visu tuo, kas jam priklausė, ir visu tuo, ką jis darė. Pamačius sūnų,

kuri širdyje visuomet laikydavo įpėdiniu, jam pasidarė labai malonu; jis, prisimerkęs ir prašiepęs ilgus dantis, žiūrėjo į jį.

Susisupusi vilnone skara pečius ir galvą, kad tik akys tebuvo matyti, nėščia, išblyškusi ir liesa Vasilijaus Andrejičiaus žmona, išlydėdama vyrą, stovėjo už jo priemenėje.

— Iš tiesų, paimtum Nikitą, — tarė ji, baikščiai išlįsdama iš už durų.

Vasilijus Andrejičius nieko neatsakė, tik susiraukė ir sulig jos žodžiais, kurie jam, matyti, buvo nemalonūs, piktai nuspiovė.

— Su pinigais važiuoji, — tęsė tuo pačiu gailiu balsu žmona. — Be to, ir pūga gali pakilti. Iš tiesų, kaip dievą myliu.

— Tai ką, bene aš kelio nežinau, kad man būtinais vadovas reikalingas? — pasakė Vasilijus Andrejičius, nenaūraliai patempęs lūpas, kaip paprastai jis kalbėdavo su pardavėjais ar pirkėjais, ypač aiškiai tardamas kiekvieną skiemenį.

— • Iš tiesų, paimk tu jį, dievo vardu prašau! — kar-tojo žmona, susiglobdama skara iš kitos pusės.

— Kaip vantos lapas prilipo... Na, kur aš jį padėsiu?

— Aš tai mielu noru, Vasilijau Andrejičiau, — linksmai pasakė Nikita. — Tiktai kad kas arklus be manęs pašertu, — pridūrė jis, kreipdamasis į šeimininę.

— Aš jau prižiūrėsiu, Nikituška, Semionui paliepsiu, — tarė šeimininė.

— Tai kaip, ar važiuoti, Vasilijau Andrejičiau? — pasakė Nikita laukdamas.

— Na jau, matyt, reikės paklausti senės. Tik jau jeigu važiuoji, tai bėk užsivilk diplomata¹ kokį šiltesnį, — tarė Vasilijus Andrejičius, vėl šypsodamasis ir merkdamas akimi į praplėstomis pažastimis bei nugara, iš apačios atspurusiais skvernais, taukinus ir susivėlusius, juoda balta mačiusius Nikitos kailinukus.

— Ei, mielasis, eikšeki, palaikyk arklį! — suriko Nikita į kiemą virėjos vyrui.

— Aš pats, aš pats! — sučypė berniukas, ištraukęs iš kišenių sukembusias raudonas rankutes ir griebdamas šaltas odines vadeles.

— Tik per daug nesiterliok su tuo savo diplomatu, gyviau! — sušuko Vasilijus Andrejičius, vėl šyptelėjęs iš Nikitos.

— Vienu švilptelėjimu, tėvuli Vasilijau Andrejičiau, — pratarė Nikita ir, vikriai šmėkščiodamas klišomis kojomis, su senais veltiniais, po kuriais buvo pasiūti miliniai puspadžiai, nubėgo per kiemą į šeimyninę.

— Duok šen, Arinuška, mano apsiaustą nuo krosnies — su šeimnininku važiuoju! — sušuko Nikita, įbėgęs į trobą ir nusikabindamas nuo vinies diržą.

Tarnaitė, po pietų gerai išsimiegojusi ir dabar užkaičiusi vyrui virtuvą, linksmi sutiko Nikitą ir, užsikrėtusi jo skubėjimu, taip pat, kaip ir jis, vikriai sukruto, nutraukė nuo krosnies ten džiūvusį prastutį, sunešiotą milinį kaptoną ir ėmė skubiai kratyti bei lyginti.

— Na tai dabar tau čia užteks vietos su vyru paūžti, — tarė virėjai Nikita, kuris, būdamas geros širdies, iš mandagumo visada ką nors pasakydavo žmogui, pasilikęs su juo dviese.

¹ D i p l o m a t a s — čia: ilgas viršutinis drabužis.

Ir, besijuosdamas siauručiu, nusitrynusiu diržiuku, jis įtraukė jau ir taip įkritisį pilvą ir iš visos jėgos suveržė kailinėlius.

— Va šitaip, — susijuosęs tarė jisai jau nebe virėjai, o diržui, užkišdamas jo galus už juosmens. — Taip neatšileisi! — ir, pakilnojęs pečius, kad rankas galėtų gerai pajudinti, užsivilk ant viršaus apsiaustą, patampė taip pat nugarą, kad rankoms būtų laisva, sudavė per pažastis ir pasiėmė nuo lentynos pirštines. — Na va ir gerai.

— Gal tu, Stepanyčiau, kojas persiautum, — tarė virėja, — batai prasti.

Nikita sustojo, tartum ką prisiminęs.

— Reikėtų... Na, bet ir taip bus gerai, ne per toliausia!

Ir jis išbėgo į kiemą.

— Ar tau nešalta bus, Nikituška? — tarė šeimninikė, kai jis priėjo prie rogių.

— Kur čia bus šalta, visiškai šiltas oras, — atsakė Nikita, taisydamas rogių priekyje šiaudus, kad galėtų jais apsidengti kojas, ir geram arkliui nereikalingą botagą pakišdamas po šiaudais.

Vasilijus Andrejičius jau sėdėjo rogėse, dvejais kailiniais apvilktą savo nugara užėmęs beveik visą lenktinį rogių galą, ir tuojau pat, paėmęs vadeles, paragino arklį. Nikita, jam bevažiuojant, šiaip taip išispraudė iš kairės pusės į rogių priešakį ir iškišo lauk vieną koją.

II

Truktelėjo rogės, sugirgždėjo pavažos, ir geras eržilas greitai žingsniu pasileido pašalusia, išvažinėta kaimelio gatve.

— O tu kur prisikabinai? Duok šen, Mikita, bota-
gą! — sušuko Vasilijus Andrejičius, matyti, džiaugdama-
sis savo įpėdiniu, kuris buvo prigludęs užpakaly ant pa-
važų. — Aš tau! Bėk pas mamą, kalės vaike.

Berniūkštis nušoko. Bėris paspartino žingsnį ir, su-
kliuksėjęs viduriais, pasileido risčia.

Krėstuose, kur gyveno Vasilijus Andrejičius, buvo še-
ši kiemai. Vos tik išvažiavę už paskutinės kalvio trobos,
jie tuojau pastebėjo, kad vėjas beesas daug smarkesnis,
negu buvo manę. Kelio jau beveik nebuvo matyti. Pava-
žų provėžas tuoj pat užpustydavo, ir kelią buvo galima
atskirti tik iš to, kad jis buvo aukštesnis už visą kitą plo-
tą. Visur po laukus sūkuriavo sniegas, ir nebuvo matyti,
kur dangus su žeme susisiečia. Teliatino miškas, visada
gerai matomas, dabar tik protarpiais neaiškiai sujuoduo-
davo pro sniego dulkes. Vėjas pūtė iš kairės pusės, at-
kakliai versdamas į vieną pusę ant riesto, išipenėjusio
Bėrio sprando karčius ir blokšdamas į šoną paprasta kil-
pa surištą jo papurusią uodegą. Iš vėjo pusės sėdinčio
Nikitos aukšta apikaklė buvo prisiplojusi prie veido ir
nosies.

— Nėra kur jam kaip reikiant išibėgėti, prisnigta, —
tarė Vasilijus Andrejičius, didžiuodamasis geru savo ark-
liu. — Aš vieną kartą važiavau į Pašutiną, tad jis per pu-
sę valandos mane nunešė.

— Ką? — paklausė pro kaptono apikaklę neišgirdęs
Nikita.

— Į Pašutiną, sakau, per pusę valandos nuvažia-
vau, — suriko Vasilijus Andrejičius.

— Ką čia bekalbėti, arklys geras! — tarė Nikita.

Juodu patylėjo. Bet Vasilijus Andrejičius norėjo kal-
bėti.

— Na, žmonai, manau, prigrasei kubiliaus negir-

dyti? — vėl taip pat garsiai prašneko Vasilijus Andreji-
čius, taip išitikinęs, jog Nikitai turėtų būti smagu pasi-
kalbėti su tokiu žymiu ir protingu žmogumi kaip jis, ir
taip patenkintas savo juoku, kad jam nė į galvą neatėjo,
jog toji kalba Nikitai gali būti nemaloni.

Nikita ir vėl neišgirdo vėjo nustelbtų šeimnininko žo-
džių.

Vasilijus Andrejičius garsiu, aiškiu balsu pakartojo
savo juoką apie kubilių.

—• Tesižinai, Vasilijau Andrejičiau, man tie dalykai
nerūpi. Man, kad tik berniuko jinai neskriaustu, o šiaip
tai jau tysižinai.

— Tai tiesa, — tarė Vasilijus Andrejičius. — Na, o
kaip, arklį ar pirksi pavasariop? — pradėjo kalbą apie
kitką.

— Tai jau reikės, —• atsakė Nikita, atvertęs kaptono
apikaklę ir pasilenkęs į šeimnininką.

Dabar pokalbis Nikitai pasidarė jau įdomus, ir jis no-
rėjo viską girdėti.

— Berniukas išaugo, reikia patiems arti, o šiaip tai
vis samdydavomės, — tarė jis.

— Na ką, imkite beuodegį, brangiai nepaskaitysiu, —
suriko Vasilijus Andrejičius, smagiai jausdamasis, ir to-
dėl ėmėsi savo mieliausio, visą jo protą pavergusio dar-
belio — pasipelnyti.

— Kad taip duotumėte bent penkiolika rublių, arklių
turguje nusipirkčiau, — tarė Nikita, žinodamas, kad be-
uodegio, kurį jam nori įkišti Vasilijus Andrejičius, pati
aukščiausia kaina — septynetas rublių, o Vasilijus Andre-
jičius, perleidęs jam tą arklį, paskaitys kokius dvidešimt
penkis, ir tada pusę metų iš jo pinigėlių nepamatysi.

— Arklys geras. Aš tau linkiu kaip patsai sau. Kaip
sąžinė liepia. Brechunovas jokio žmogaus nenuskriaus

Geriau teprapuola mano, o ne taip, kaip kiti. Garbin-
gai! — šaukė jis tokiu pat balsu, kaip ir prikalbinėdamas
savo pardavėjus bei pirkėjus.—Arklys kaip reikiant.

— Kas tiesa, tai tiesa, — tarė Nikita atsidusęs ir,
Įsitikinęs, kad klausytis daugiau nebėra ko, paleido iš
rankos apikaklę, kuri tuoj pat uždengė jo ausį ir veidą.

Apie pusvalandį juodu važiavo tylėdami. Vėjas pūtė
kiaurai Nikitai į šoną bei ranką, kur kailiniai buvo pra-
piyšę-

Jisai sėdėjo susitraukęs ir alsavo į apikaklę, kuri den-
gė jo burną, ir jam visam buvo nešalta.

— Kaip tu manai: ar važiuosim Karamyševio link, ar
tiesiai? — paklausė Vasilijus Andrejičius.

Karamyševio link buvo geresnis kelias, nustatinėtas
dviem eilėm gerų gairelių, betgi toliau. Tiesiai buvo ar-
čiau, bet kelias buvo mažai išvažinėtas ir gairelių ne-
buvo, arba buvo prastutės, užpustytos.

Nikita truputį pagalvojo.

— Karamyševio link nors ir toliau, bet važiuoti ge-
riau, — pratarė jis.

— Bet juk tiesiai reikia tik daubelę pravažiuoti ir ne-
išklysti, o toliau mišku bus gerai, — tarė Vasilijus Andre-
jičius, norėdamas važiuoti tiesiai.

— Jūsų valia, — pasakė Nikita ir vėl paleido api-
kaklę.

Vasilijus Andrejičius taip ir padarė ir, apie pusvarstį
pavažiavęs, prie aukštos, vėjo blaškomos ažuolo šakos
su sausais, kai kur besilaikančiais ant jos lapais, pasuko
į kairę.

Pasisukus vėjas ėmė pūsti beveik priešais. Pradėjo
snyguriuoti. Vasilijus Andrejičius valdė arklį, pūtė
skruostus ir leido kvapą iš apačios į ūsus. Nikita snaudė.

Tylėdami taip jie važiavo kokią dešimtį minučių.
Staiga Vasilijus Andrejičius kažką pasakė.

•— Ką? — paklausė Nikita, pramerkęs akis.

Vasilijus Andrejičius neatsakė, o vis lankstėsi, žval-
gydamasis atgal ir pirmyn priešais arklį. Arklys, kuriam
nuo prakaito paslėpsniuose ir ant kaklo buvo susiraitę
plaukai, ėjo žingine.

— Ką pasakei, klausiu? — pakartojo Nikita.

— Ką, ką! — piktai pamėgdžiodamas atsakė Vasili-
jus Andrejičius. — Gairių nematyti! Tur būt, paklydome!

— Tai sustok, aš kelio pažiūrėsiu, — tarė Nikita ir,
lengvai iššokęs iš rogių ir išsitraukęs iš po šiaudų botagą,
nuėjo į kairę nuo tos rogių pusės, kur jisai sėdėjo.

Sniego tais metais buvo negilu, tad visur buvo gali-
ma išeiti, bet vis dėlto jis kai kur siekė ligi kelių ir biro
Nikitai už aulų. Nikita vaikščiojo, grabaliojusi kojomis
ir botagu, bet kelio niekur neužtiko.

— Na ką? — paklausė Vasilijus Andrejičius, kai Ni-
kita vėl priėjo prie rogių.

— Toje pusėje nėra kelio. Reikia į aną pusę paėjėti.

— Antai kažkas priešaky juoduoja, tu ten nueik, pa-
sižiūrėk, — tarė Vasilijus Andrejičius.

Nikita nuėjo ir ten, priėjo prie juodumos, — tai juo-
davo žemė, užnešta nuo nupustytų žiemkenčių ant sniego
ir nujuodinusi sniegą. Paėjėjęs ir į dešinę, Nikita sugrįžo
prie rogių, nusipurtė sniegą, iškratė jį iš batų ir atsisėdo
į roges.

— Reikia važiuoti dešiniau, — tarė jis griežtai. —
Vėjas man pūtė į kairįjį šoną, o dabar tiesiai į snukį. Va-
žiuokim dešinien! — ryžtingai tarė jis.

Vasilijus Andrejičius jo paklausė ir pasuko į dešinę.
Tačiau kelio vis nebuvo. Taip juodu vėl pavažiavo kiek
laiko. Vėjas nemažėjo, ėmė snigti.

— Atrodo, kad mes, Vasilijau Andrejičiau, visiškai nuklydome, — staiga tarsi patenkintas prabilo Nikita. — O čia kas? — tarė jis, rodydamas juodus bulvienojus, kyančius iš po sniego.

Vasilijus Andrejičius sustabdė jau sukaitusį ir liaunais šonais sunkiai pūtuojantį arklį.

— O kas? — paklausė jis.

— O tas, kad mes atsidūrėme Zacharovo laukuose. Stai kur nuklydome!

— Niekus pliauški, — atsiliepė Vasilijus Andrejičius.

— Ne niekus, Vasilijau Andrejičiau, o teisybę sakau, — tarė Nikita, — ir iš pavažų girdėti — bulvienuvažiuojam; o antai ir krūvos — bulvienojai suvežti. Zacharovo gamyklos laukai.

— Matai tu, kur nusukom! — tarė Vasilijus Andrejičius. — Tai ką darysim?

— Ogi reikia tiesiai taikyti, ir baigta, vis kur nors išvažiuosime, — pasakė Nikita. — Ne į Zacharovką, tai į ponų viensėdiją išvažiuosim.

Vasilijus Andrejičius paklausė ir paleido arklį, kaip liepė Nikita. Juodu važiavo taip gana ilgai. Kartais užvažiuodavo ant nupustytos žalumos, ir rogės džergždavo per sušalusią žemę. Kartais užvažiuodavo ant ražienų, ant rugienos ar ant vasarojienos, kur iš po sniego kyšojo vėjo blaškomi kiečiai bei šiaudagalai; kartais įvažiuodavo į gilų, visur vienodai balta, lygų sniegą, viršum kurio nieko nebebūdavo matyti.

Sniegas krito iš viršaus ir kartais pasikeldavo nuo žemės. Arklys, matyt, buvo visiškai nuvargęs ir ėjo tiktai žingine, jo plaukai nuo prakaito buvo susisukę ir apšerkšniję. Staiga jis trūktelėjo ir įklimpo į vandens išgraužą

ar į griovį. Vasilijus Andrejičius norėjo sustabdyti, bet Nikita suriko ant jo.

— O kam laikyti! Įvažiavom — reikia išvažiuoti. No, mielasis! no! no, brangusis! — suriko jis linksmai ant arklio, iššokęs iš rogių ir pats įklimpęs į griovį.

Arklys pašoko ir tuoj pat išsikapstė ant sušalusios žemės kauburio. Matyti, čia buvo kastas griovys.

— Kurgi čia pagaliau mes esame? — tarė Vasilijus Andrejičius.

— Ogi tuojau sužinosim! — atsakė Nikita. — Važiuok, nestovėk. Išvažiuosim kur nors.

— O juk ana ten, tur būt, Gorjačkino miškas? — tarė Vasilijus Andrejičius, rodydamas į kažkokią juodumą, sudūlavusią pro sniegus priešakyje.

— Nagi pavažiuosim ir pamatysim, koks čia tas miškas, — pasakė Nikita.

Nikita matė, kad nuo tos juodumos skrido sausi, pailgi karklų lapai, todėl žinojo, kad tai ne miškas, o gyvenvietė, tik nenorėjo sakyti.

Ir iš tikrųjų, nenuvažiavo jie nė dešimties sieksnių nuo griovio, o priešais juos sujuodavo, numanu, medžiai ir pasigirdo kažkoks naujas nykus garsas. Nikita tikrai atspėjo: tai buvo ne miškas, o eilė aukštų karklų tebesklezdančiais kur-ne-kur lapais. Karklai, matyt, buvo pasodinti palei grendymo griovį. Privažiuavęs prie nykiai užiančių vėjyje karklų, arklys staiga pakilo pirmutinėmis kojomis aukščiau rogių ir užpakalinėmis užšoko ant aukštumos, pasuko į kairę ir jau nebeklampojo ligi stibikaulių per sniegą. Tai buvo kelias.

— Stai ir atvažiavome, — tarė Nikita, — tik nežinia kur.

Arklys, nepamesdamas kelio, brido per sniegą, ir, nepavažiuojus jiems nė keturiasdešimt sieksnių, sujuodavo

tiesus klojimo pintinės sienos ruožas po storai apipustytu stogu, nuo kurio be paliovos biro sniegas. Pravažiavus klojimą, kelias pasisuko pavėjui, ir jie įvažiavo į pusnis. Tačiau priešakyje tarp dviejų namų dūlavo keliukas, taigi, matyt, pusnis buvo sunešta ant kelio, ir ją reikėjo pervažiuoti. Ir iš tikrųjų, pervažiavę pusnį, juodu įvažiavo į gatvę. Kraštutiniame kieme ant virvės smarkiai plakėsi vėjyje sukabinti sušalę skalbiniai: marškiniai, vieneri raudoni, vieneri balti, kelnės, autai ir sijonas. Baltieji marškiniai ypatingai smarkiai blaškėsi, švytuodami savo rankovėmis.

— Matai, boba tinginė, ar gal bemirštanti, nė baltinių prieš šventę nenuėmė, — tarė Nikita, žiūrėdamas į besišvaistančius marškinius.

III

Gatvės pradžioje dar pūtė vėjas ir kelias buvo užpushtytas, bet sodžiaus viduryje pasidarė tylu, šilta ir linksma. Viename kieme lojo šuo, į kitą iš kažkur atbėgo boba, net ir galvą susigobusi pavilkiniu, ir, eidama pro duris į trobą, sustojo prie slenksčio pasižiūrėti į pravažiuojančius. Sodžiaus viduryje buvo girdėti merginų daina.

Sodžiuje, atrodė, ir vėjo, ir sniego, ir šalčio buvo mažiau.

— O juk tai Griškinas, — tarė Vasilijus Andrejičius.
— Na taip, — atsakė Nikita.

Ir iš tikrųjų, tai buvo Griškino kaimas. Vadinasi, jie buvo nuklydę į kairę ir aštuonetą varstų nuvažiavo ne visiškai ta kryptimi, kur jiems reikėjo, bet vis dėlto pasistūmėjo arčiau tos vietos, kur važiavo. Į Goriačkiną iš Griškino buvo penketas varstų.

Sodžiaus viduryje juodu susitiko aukštą žmogų, einantį gatvės viduriu.

— Kas važiuoja? — suriko tasai žmogus, stabdydamas arklį, ir tuojau pat, pažinęs Vasilijų Andrejičių, nusitvėrė už ienos ir, laikydamasis jos rankomis, priėjo prie rogių ir atsisėdo ant kraštelio.

Tai buvo Vasilijaus Andrejičiaus pažįstamas muzikas Isajus, apylinkėje išgarsėjęs kaip žymiausias arkliavagis.

— O, Vasilijus Andrejičius! Kurgi taip sveikas skubiniesi? — tarė Isajus, padvelkęs į Nikitą degtine.

— Nagi mes, atseit, į Goriačkiną.

— Stai kur užvažiavo! Jums reikėjo pro Malachovą.

— Maža ką reikėjo. Bet kad nepataikėme, — tarė Vasilijus Andrejičius, sustabdydamas arklį.

— Arkliukas neblogas, — pasakė Isajus, apžiūrėdamas arklį ir įprastu judesiu iki pat stimburio užtraukęs atsipalaidavusį tankios uodegos mazgą.

— Tai ką, gal nakvosite?

— Ne, brolau, būtinai turime važiuoti.

— Reikalas, matyt. O čia kas? A! Nikita Stepanyčius!

— O kas, tu manei? — atsakė Nikita. — Bet kaip čia, sakyk, mielasis, kad mes vėl nepaklystume.

— Kur čia paklysi! Grįžk atgal, tiesiai gatve, o pas-kui, kai tik išvažiuosi, vis tiesiai. Nesuk į kairę. Išvažiuosi į vieškelį, o tada — į dešinę.

— O kur pasisukti iš vieškelio? Vasaros keliu ar žiemos? — paklausė Nikita.

— Žiemos. Kai tik išvažiuosi, tuojau krūmeliai, o priešais krūmelius didelė, skarota ažuolinė gairė stovi, — tai ten ir kelias.

Vasilijus Andrejičius pasuko arklių atgal ir nuvažiavo per kaimą.

— O gal pernaktotumėt! — sušuko jiems iš paskos Isajus.

Tačiau Vasilijus Andrejičius jam neatsakė ir paragino arklių; penki varstai lygaus kelio, iš kurių du mišku, atrodė, bus lengva nuvažiuoti, ypač, kad vėjas buvo tartum aptilęs ir nebesnigo.

Vėl pasukę suvažinėta bei vietomis šviežiu mėšlu juoduojančia gatve ir pravažiavę kiemą su skalbiniais, kur baltieji marškiniai jau buvo nusmukę ir bekaboję tik ant vienos sušalusios rankovės, jie vėl atsidūrė ties baisiai užiančiais karklais ir vėl pasijuto atvirame lauke. Pūga buvo ne tik nenurimusi, bet, atrodė, net pasmarškėjusi. Kelias visur buvo užpustytas, ir tik iš gairių galėjai spręsti, kad nepaklydai. Tačiau ir gaires priekyje sunku buvo beižiūrėti, nes vėjas pūtė priešais.

Vasilijus Andrejičius markstėsi, lenkė galvą ir stengėsi išžiūrėti gaires, bet daugiau leido arkliui pačiam eiti, pasikliaudamas juo. Ir arklys iš tikrųjų neišsuko iš kelio ir bėgo, sukdamas čia į dešinę, čia į kairę, vingiuotu keliu, kurį jis juto po kojomis. Taigi, nors ėmė snigti smarkiau ir vėjas sustiprėjo, gairės tebebuvo matyti čia dešinėje, čia kairėje.

Šitaip juodu pavažiavo kokią dešimtį minučių, ir staiga tiesiog priešais arklių pro įstrižai vėjo nešamą sniegą sudulksėjo kažkoks juodulys. Tai būta bendra-keleivių. Bėris juos visiškai prisivijo ir ėmė daužyti kojomis į pirma važiuojančių rogių sėdynę.

— Aplėn.. nn.. .kit! — rėkė iš rogių.

Vasilijus Andrejičius ėmė lenkti. Rogėse sėdėjo tretetas mužikų ir viena moteris. Matyti, važiavo svečiai iš šventės. Vienas mužikas čaižė žagaru per apsnigtą

arklio pasturgalį. Kiti du, skėtodami rankomis, kažką rėkavo pirmagalėje. Apsimuturiavusi moteris, visa apnešta sniegu, pasipūtusi, nejudėdama sėdėjo rogių užpakalyje.

— Iš kur? — suriko Vasilijus Andrejičius.

— Iš A-a-a.. .o! — tebuvo girdėti.

— Iš kur, klausiu?

— Iš A-a-a.. .o! — iš visų jėgų suriko vienas mužikas, tačiau vis tiek nebuvo galima išgirsti, iš kur jie.

— Pilk! Nepasiduok! — šaukė antrasis, nesiliaudamas pliekti žagaru arkliapalaikio.

— Iš šventės, matyt?

— Varyk, varyk! Pilk, Siomka! Lenk! Kirsk!

Rogės susidavė vienos į kitas turėklais, vos neužsikabino, išsiskyrė, ir mužikų rogės ėmė liktis.

Kudlotas, visas apsnigtas, pilvotas arkliūkštis, sunkiai šnopusdamas po žemu lanku, matyt, iš paskutiniųjų jėgų veltui stengdamasis pabėgti nuo jį pliekiančios rykštės, kepėstavo trumputėmis kojomis per gilų sniegą, pamesdamas jas po savim. Snukis, matyt, dar jaunas, su patempta kaip žuvies apatiniaja lūpa, išpūstomis šnervėmis ir suglaustomis iš baimės ausimis, laikėsi dar keletą sekundžių lygia greta su Nikitos petimi, paskiau atsiliko.

— Mat, ką degtinė daro, — tarė Nikita. — Visiškai užkankino kuina. Tikri azijatai!

Keletą minučių buvo girdėti, kaip šniokštuoja nukamuotas arkliūkštis ir rėkauja girti mužikai; paskui nutilo šniokštavimas, o vėliau nuščiuvo ir riksmi. Ir aplinkui vėl nieko nebuvo girdėti, tik apie ausis švilpavo vėjas ir retkarčiais silpnai džergžteldavo nupustytose kelio vietose pavažos.

Tasai susitikimas pralinksmino bei atgaivino Vasilių Andrejičių, ir jis drąsiau, nebežiūrėdamas gairių, varė arklį, pasikliaudamas juo.

Nikita neturėjo ką veikti ir, kaip visada tokioje būklėje, snaudė, atsigriebdamas daugelį neišmiegotų valandų. Bet staiga arklys sustojo, ir Nikita, kniubtelėjęs j priekį, vos neišvirto iš rogių.

— Juk mes ir vėl negerai važiuojame, — tarė Vasilijus Andrejičius.

— O kodėl?

— Nagi gairių nebematyti. Tur būt, vėl išklydome iš kelio.

— Na, jeigu išklydome, reikia paieškoti, — trumpai pasakė Nikita, atsistojo ir vėl, lengvai žengdamas klišomis kojomis, ėmė braidyti po sniegą.

Jis ilgai vaikščiojo, pranykdamas iš akių, vėl pasirodydamas ir vėl dingdamas, ir galų gale sugrižo.

— Čia nėra kelio, gal kur priekyje, — tarė jisai, sėsdamas į roges.

Emė jau pastebimai temti. Pūga nestiprėjo, bet ir nemažėjo.

— Kad nors tuos muzikus išgirstume, — tarė Vasilijus Andrejičius.

— Taigi, mat, nepavijo, tur būt, toli nuklydome. O gal ir jie paklydo, — pasakė Nikita.

— Kurgi pagaliau važiuoti? — paklausė Vasilijus Andrejičius.

— Ogi reikia paleist arklį, — tarė Nikita. — Jisai nuves. Duokše vadeles.

Vasilijus Andrejičius mielai atidavė vadeles, nes ir su šiltomis pirštinėmis jo rankos buvo pradėjusios šalti.

Nikita paėmė vadeles ir tiktai laikė jas, stengdamasis nekrutinti, džiaugdamsis savo mylimojo protu. Iš-

tikrųjų, protingas arklys, pakreipdamas tai viena, tai kitą ausį čia į viena, čia į kitą pusę, ėmė po truputį suktis.

— Tik nieko nesakykim, — šnekėjo Nikita. — Matai, ką daro! Na, eik, eik, kaip išmanai! Taip, taip.

Vėjas ėmė pūsti iš užpakalio, pasidarė šilčiau.

— Na ir protingas, gėrėjosi Nikita arkliu. — Kirgiziukas stiprus, bet kvailas. O šis, matai, ką ausimis išdarinėja. Jokio telegrafo nereikia, už varsto pajunta.

Ir neprąėjo nė pusvalandis, o priešakyje iš tikrųjų ėmė kažkas juoduoti — ar tai miškas, ar kaimas, o iš dešinės pusės vėl pasirodė gairės. Matyt, juodu vėl buvo išvažiavę į kelią.

— O juktai vėlei Griškinas, — staiga tarė Nikita.

Iš tikrųjų, dabar kairėje buvo vėl tas pats klojimas, nuo kurio pustė sniegą, ir toliau vėl ta pati virvė su sušalusiais skalbiniais, marškiniais ir kelnėmis, kurie vis taip pat smarkiai plakėsi vėjyje.

Vėl juodu įvažiavo į gatvę, vėl pasidarė tylu, šilta, linksma, vėl pasirodė mėšlinas kelias, vėlei pasigirdo balsai, dainos, vėlei sulojo šuo. Jau buvo taip sutemę, jog kai kuriuose languose žibėjo žiburiai.

Vidur gatvės Vasilijus Andrejičius pasuko arklį prie didelio, dviejų galų mūrinio namo ir sustabdė palei priebutį.

Nikita priėjo prie apipustyto apšviesto lango, kurio šviesoje žvilgėjo skraidydamos sniegulės, ir pabarškino botkočiu.

— Kas ten? — atsiliepė balsas, Nikitai pabarbenus.

— Iš Krėstų, Brechunovai, mielas žmogau, — atsakė Nikita. — Išsik valandžiukei.

Nuo lango žmogus pasitraukė, ir po poros minučių — buvo girdėt — atšoko į priemenę durys, paskui brūkš-

telėjo išorinių durų velkė, ir, prilaikydamas nuo vėjo duris, iškišo galvą aukštas, senas, žila barzda muzikas* užsimetęs ant baltų šventadieniškų marškinių kailinukus, o jam iš paskos vaikas raudonais marškiniais ir odiniais batais.

— Ar tai tu, Andrejičiau? — • paklausė senis.

— Nagi mat, paklydome, brolau, — tarė Vasilijus Andrejičius: — norėjome į Gorjačkina, o pakliuvome pas jus. Išvažiuome ir vėl paklydome.

— Žiūrėk tu man, kaip nuklydot, • — pasakė senis. — Petruška, eik, atkelk vartus! — kreipėsi jis į vaikina raudonais marškiniais.

— Kodėl ne, — atsakė linksmu balsu jaunuolis ir išbėgo j priemenę.

— Kad mes, brolau, ne nakvoti, — tarė Vasilijus Andrejičius.

— Kur čia važiuosi — naktis jau, pernakovok.

— Su mielu noru nakvočiau, bet reikia važiuoti. Reikalai, brolau, negalima.

— Na tai bent sušilk, kaip tik virtuvas užkaistas, — tarė senis.

— Sušilti tai galima, — pasakė Vasilijus Andrejičius. — Labiau nesutems, o kai patekės mėnuo — šviečiau pasidarys. Užeikim, ar ką jau, Mikita, sušilsime.

— Na ką gi, galima ir pasišildyti, — tarė Nikita, smarkiai sušalęs ir labai norėdamas šilumoj atšildyti peršalusius sąnarius.

Vasilijus Andrejičius įėjo su seniu į trobą, o Nikita įvažiavo pro Petruškos atidarytus vartus į kiemą ir, jo nurodytas, įvarė arklį daržinės pastogėn. Daržinė buvo pristovėta mėšlo, ir aukštas lankas užkliudė skersinį. Jau sutūpusios ant skersinio vištos su gaidžiu nepatenkintos kažką sukudakavo ir sukrebždėjo nagais į sker-

sinį. Išgąsdintos avys, tapsėdamos po sušalusį mėšlą, galvotrūkčiais puolė į šalį. Suo, baisiai sucypęs, išsigandęs ir įsiutęs, kone springdamas ėmė loti svetimą žmogų.

Nikita pasikalbėjo su visais: atsiprašė vištas, nuramino jas, pasižadėjo daugiau netrukdyti, pabarė avis, kad jos baidosi, pačios nežinodamos ko, ir visą laiką, kol tik rišo arklį, kalbino šunyti.

— Na va ir gerai bus, — tarė jis, nusikratydamas sniegą. — Žiūrėk tu man, kaip gerklę laido! — pridūrė jis šuniui. — Nagi užteks jau tau! Na, gana, kvailuti, gana. Tik save vargini, — kalbėjo jis. — Ne vagys gi, savi...

— Tai, mat, sakoma, trys namų patarėjai, — tarė vaikas, stipria ranka stumdamas į pašiūrę likusias lauke roges.

— Kaip tai patarėjai? — paklausė Nikita.

— Ogi taip Pulsono¹ parašyta: vagiui slenkant prie namų, šuo loja — nežiopsok, vadinasi, žiūrėk. Gaidys gieda — vadinasi, kelkis. Katė prausiasi — vadinasi, brangus svečias, pasiruošk jį priimti, — • pasakė šypsodamasis vaikas.

Petrucha buvo raštingas, beveik atmintinai mokėjo savo vienintelę Paulsono knygą ir mėgdavo, ypač kai būdavo truputį išgėręs kaip šiandien, kalboje pavartoti reikalui tinkamesnius, kaip jam atrodydavo, jos posakius.

— Tas tiesa, — tarė Nikita.

— Sušalai, ko gero, dėduli? — • pridūrė Petrucha.

— Na, kas be to, — pasakė Nikita, ir juodu per kiemą ir priemenę įėjo į pirkia.

¹ I. I. Paulsonas — pedagogas, sudaręs tais laikais paplitusius „Skaitinius“ pradinei mokyklai.

IV

Sodyba, į kurią užsuko Vasilijus Andrejičius, buvo viena iš pačių turtingiausių kaime. Seimą turėjo penkis sklypus ir dar nuomodavo žemės iš šalies. Buvo šeši arkliai, trys karvės, du veršiukai, apie dvidešimt avių. Šeimynos narių buvo iš viso dvidešimt du: keturi vedę sūnūs, šešetas vaikaičių, iš kurių vienas, Petrucha, buvo vedęs, du provaikaičiai, trejetas našlaičių ir keturios marčios su vaikais. Tai buvo vieni iš retai sutinkamų dar nepasidalijusių namų; bet jau ir čia buvo pradėjusi savo darbą, kaip ir visada pirmiausia tarp moterų, nebyli vidinė nesantaika, kuri neišvengiamai turėjo greit privesti prie dalybų. Du sūnūs gyveno Maskvoje ir tarnavo vandens vežikais, vienas kareiviavo. Namie dabar buvo senis, senė, antrasis sūnus — šeimnininkas ir vyresnysis sūnus, atvažiuavęs švenčių iš Maskvos, bei visos moterys ir vaikai; be namiškių, buvo dar svečias — kaimynas ir kūmas.

Viršum stalo troboje kabėjo lempa su skydeliu, aiškiai nušviesdama arbatinius indus, butelį degtinės, užkandą ir mūrines sienas, garbingajame kampe nukabinėtas ikonomis ir abipus jų paveikslais. Pirmoje vietoje už stalo vien juodais kailinukais sėdėjo Vasilijus Andrejičius, čiulpdamas apšalusius ūsus ir išsprogusiomis, vanagiškomis akimis žvalgydamasis po trobą ir į joje esančius žmones. Su Vasilijum Andrejičium už stalo sėdėjo plikas, žilabarzdis senis šeimnininkas baltais naminiais marškiniiais; šalia jo, plonais kartūniniais marškiniiais, tvirtų pečių ir nugaros — sūnus, parvykęs švenčių iš Maskvos, ir dar vienas sūnus, petingas — vyresnysis brolis, šeimnininkaujas namie, ir padžiūvęs, rudas muzikas — kaimynas.

Muzikai, išgėrę ir užkandę, buvo besiruošią gerti arbatą, ir virtuvas jau šnypštė, stovėdamas ant grindų prie krosnies. Ant palundų ir ant krosnies kiūtojo vaikai. Ant gultų prie lopšio sėdėjo moteriškė. Senutė šeimnininkė, smulkiai įvairiomis kryptimis susiraukšlėjusių veidu ir net lūpomis, vaišino Vasilijų Andrejičių.

Nikitai išengiant į trobą, ji, pripylusi storo stiklo taurelę degtinės, davė ją svečiui.

— Jau neatsisakykite, Vasilijau Andrejičiau, kaip sau norit, reikia į sveikatą užgerti, — kalbėjo ji. — Išgerkite, širdele.

Išvydęs degtinę ir pajutęs jos **kvapą**, ypač dabar, peršalęs ir nuvargęs, Nikita smarkiai susierzino. Jis paniuro, nusipurtes nuo kepurės bei kaptono sniegą, atsistojo priešais šventųjų paveikslus ir, tarsi nieko nematydamas, tris kartus persižegnojo bei nusilenkė paveikslams, paskui, atsigręžęs į senį šeimnininką, linktelėjo pirmiausia jam, paskui visiems už stalo sėdintiems, paskui moterims, stovinčioms apie krosnį, ir, pasakęs „linksmų švenčių“, ėmė vilktis, nežiūrėdamas į stalą.

— Na ir apšerkšnijęs gi tu, dėduli, — tarė vyresnysis brolis, žiūrėdamas į apšarmojusį Nikitos veidą, akis ir barzdą.

Nikita nusivilko kaptoną, dar pakratė jį, pakabino prie krosnies ir priėjo prie stalo. Jam taip pat pasiūlė degtinės. Tai buvo kankinančios kovos valandėlė: jis vos nepaėmė taurelės ir vos nesusipylė į gerklę kvepiančio skaidraus skystimėlio; tačiau pažvelgė į Vasilijų Andrejičių, atsiminė pasižadėjimą, atsiminė pragertus batų, atsiminė kubilių, atsiminė savo berniuką, kuriam buvo prižadėjęs pavasari nupirkti arklį, atsiduso ir atsiskė.

— Negeriu, nužemintai dėkojam, — tarė jisai susiraukęs ir atsisdėjo prie kito lango ant suolo.

— Kodėl gi taip? — tarė vyresnysis brolis.

— Kad negeriu, tai ir negeriu, — tarė Nikita, nepakėlęs akių, šnairuodamas į savo retučius ūsus bei barzdą ir tirpydamas nuo jų varvekliaus.

— Jam nedera, — tarė Vasilijus Andrejičius, išgėręs taurelę ir užsikąsdamas riestainiu.

— Na tai arbatėlės, — tarė lipšni senutė. — Žiūrėk, sušalai, širdele. Ką jūs ten, bobos, su virtuvu gaištate?

— Jau išvirė, — atsakė marti ir, užuolaidėle nubraukusi burbuliuojantį uždengtą virtuvą, sunkiai atnešė jį, pakėlė ir stuktėlėjo ant stalo.

Tuo tarpu Vasilijus Andrejičius pasakojo, kaip jie paklydę, kaip du kartus sugrižę į tą patį sodžių, kaip klaidžioję, kaip susitikę girtus. Seimininkai stebėjosi, aiškino, kur ir kodėl jie išsukę iš kelio, kas buvo tie girtieji, kuriuos jie sutikę, ir mokė, kaip reikia važiuoti.

— Ligi Molčianovkos tai čia ir mažas vaikas nuvažiuos, tik reikia pataikyti išsisukti iš vieškelio, — prie tokio krūmo. O jūs neprivažiavote! — šnekėjo kaimynas.

— O gal pernaktotumėte. Bobos paklotų, — prikalbinėjo senutė.

— Paryčiuuku ir nuvažiuotumėte, geriau nė nereikia, — pritarė senis.

— Negalima, brolau. Reikalai! — tarė Vasilijus Andrejičius. — Valandą praleisi — per metus nepavysi, — pridūrė jis, atsiminęs giraitę ir pirklius, kurie galėjo paveržti iš jo šitą pirkinį. — Juk nuvažiuosim, ar ne? — kreipėsi jis į Nikitą.

Nikita ilgai neatsakė, vis tarsį užsiėmęs barzdos ir ūsų atšildymu.

— Kad tik vėl nepaklystume, — tarė jis niūriai.

Nikita buvo paniuręs todėl, kad jis baisiai norėjo degtinės ir tą troškulį tegalėjo numalšinti vien tik arbata, o arbatos jam vis dar nedavė.

— Kad tik iki pasisukimo nuvažiuotume, o paskui jau nebeišklysimė: mišku ligi pat vietos, — tarė Vasilijus Andrejičius.

— Jūsų valia, Vasilijau Andrejičiau; jei važiuoti — tai važiuoti, — tarė Nikita, imdamas duodamą jam arbatos stiklinę.

— Išgersim arbatos, ir marš.

Nikita nieko nepasakė, tik pakreipė galvą ir, atsargiai išpylęs arbatą į lėkstelę, ėmė šildytis ties kylančiais garais rankas su amžinai sutinusiais nuo darbo pirštais. Paskui, atsikandęs mažutį gabalėlį cukraus, nusilenkė šeimininkams ir pratarė:

— / sveikata, — ir ėmė siurbti šildantį skystimą.

— Kad kas nors palydėtų ligi pasisukimo, — tarė Vasilijus Andrejičius.

— O kodėl ne, galima, — atsiliepė vyresnysis sūnus. — Petrucha pasikinkys ir palydės iki posūkio.

— Tai kinkyk, brolau. Aš jau atsidėkosiu.

— Na ką tu čia, širdele! — tarė meili senutė. — Mes iš geros širdies.

— Petrucha, eik pakinkyk kumelę, — pasakė vyresnysis brolis.

— Kodėl ne, — tarė Petrucha šypsodamasis ir tuoj pat, nusitraukęs nuo vinies kepurę, išbėgo kinkyti.

Bekinkant arklį, namiškiai vėl pradėjo kalbėti apie tai, kas buvo pertraukta tuo metu, kai Vasilijus Andrejičius privažiavo prie lango. Senis skundėsi kaimynui seniūnui trečiuoju sūnumi, kuris jam nieko neatsiuntęs šventėms, o žmonai atsiuntęs prancūzišką skarelę.

— Nebeklauso jaunimas, — kalbėjo senis.

— Dar ir kaip, — tarė kūmas kaimynas, — susikalbėti nebegalima. Perdaug protingi pasidarė. Antai Demočkinas — ogi savo tėvui ranką nulaužė. Vis per didelį protą, matyt.

Nikita klausėsi, žiūrėjo į veidus ir, matyt, norėjo prisidėti prie kalbos, tačiau negalėjo atsitraukti nuo arbatos ir tik pritariamai lingavo galvą. Jis gėrė stiklinę po stiklinės, ir jam darėsi vis šilčiau ir šilčiau, vis maloniau ir maloniau. Kalba truko ilgai ir vis apie tą patį — apie dalybų žalingumą; ir kalba, matyt, buvo ne atitrauktinė, bet apie šių namų dalybas, — apie dalybas, kurių reikalavo antrasis sūnus, kuris čia pat sėdėjo, niūriai tylėdamas. Matyt, tai buvo opus reikalas, ir šis klausimas rūpėjo visiems namiškiams, bet prie sveltimų jie iš mandagumo nenorėjo nagrinėti savo asmeninių reikalų. Tačiau senis pagaliau nebeištvėrė ir su ašaromis akyse ėmė kalbėti, kad jis, kol gyvas, dalytis neįeisias, kad jo namai — dėkui dievui, o kai pasidalytą — visi elgetomis išeisias.

— Ana va kaip Matvejevai, — įsiterpė kaimynas. — Sodyba buvo kaip reikiant, o pasidalino — ir nė vienas nieko neturi.

— Ir tu to paties nori, — kreipėsi senis į sūnų.

Sūnus nieko neatsakė, ir stėjo nejauki tylą. Šią tylą nutraukė Petrucha, jau pakinkęs arklį ir sugrižęs prieš valandėlę į trobą bei visą laiką šypsojėsis.

— Yra tokia Pulsono pasakėčia, — tarė jis: — davė tėvas sūnams šluotą perlaužti. Visos neperlaužė, o po žagariuką — lengvai. Taip ir čia, — tarė jisai, šypsodamasis visa burna. — Paruošta! — pridūrė jis.

— Jeigu jau paruošta, tai važiuojam, — pasakė Vasilijus Andrejičius. — O dalytis tu, dėduk, nesiduok. Tu

užgyvenai, tu ir šeiminkas. Paduok į teismą. Jis padarys tvarką.

— Jau taip plėšosi, taip plėšosi, — vis tebekalbėjo verksmingu balsu senis, — kad net susišnekėti nebegalima. Tarsi velnias apsėdo.

Nikita tuo tarpu, išgėręs penktą stiklinę arbatos, jos vis dėlto neapvertė, o paguldė ant šono, tikėdamasis, kad jam įpils dar ir šeštą. Tačiau virtuve vandens nebebuvo, ir šeiminkė jam daugiau nebeįpylė, be to, ir Vasilijus Andrejičius ėmė rengtis. Nebuvo kas daryti. Nikita taip pat atsistojo, padėjo atgal į cukrinę savo apkandžiotą iš visų pusių cukraus gabalėlį, skvernu nusišluostė suprakaitavusį veidą ir ėmė vilktis apsiaustą.

Apsivilkęs jisai sunkiai atsiduso ir, padėkojęs šeiminkams ir atsisveikinęs su jais, iš šiltos, šviesios svetainės išėjo į tamsią, šaltą, nuo besiveržiančio vėjo užiančią ir per klibančių durų plyšius pripustytą priemenę, o iš ten — į tamsų kiemą.

Petrucha kailiniuotas stovėjo su savo arkliu vidury kiemo ir šypsodamasis deklamavo eilėraščius iš Paulsono. Jisai sakė: „Vėtra šėlsta, niaukia dangų, sukas sniego sukuriuos, tai sukauks žvėrim prie lango, tai kaip vaikas sudejuos.“

Nikita pritariamai lingavo galvą ir narpliojo vadelės.

Senis, išlydėdamas Vasilijų Andrejičių, išsinešė žibintuvą į priemenę ir norėjo jam pašviesti, tačiau žibintuvą vėjas tuojau užpūtė. Net ir kieme buvo galima pastebėti, kad pūga siautė dar smarkiau.

„Na ir orelis, — pagalvojo Vasilijus Andrejičius, — ko gero, galim ir nenuvažiuoti; tačiau negalima, reikalai! Jau ir susirengėme, ir šeiminkų arklys pakinkytas. Duos dievas, nuvažiuosime!“

Senis šeimininkas taip pat galvojo, kad nevertėtų važiuoti, bet jis jau buvo prašęs pasilikti, ir jo nepaklausė. Daugiau nėra ko prašyti.

„Gal aš tik iš senatvės taip nuogaštauju, o jie ims ir nuvažiuos, — mąstė jis. — Pagaliau miegoti bent laiku nueisime. Be vargo.“

O Petrucha nė negalvojo apie pavojų: jis taip gerai žinojo kelią ir visą apylinkę, be to, jam kėlė nuotaiką posmelis apie tai, kaip „sukas sniego sukuriuos“, nes jis visiškai gerai išreiškė tai, kas darėsi lauke. O Nikita visai nenorėjo važiuoti, bet jis jau iš seno buvo įpratęs neturėti savo valios ir tarnauti kitiems. Taigi niekas ir nesulaikė išvažiuojančių.

V

Vasilijus Andrejičius priėjo prie rogių, vargais negalais jas išžiūrėjęs tamsoje, įlipo ir paėmė vadeles.

-!- Važiuk pirmą! — sušuko jis.

Petrucha, klūpodamas rogėse, paleido savo arklį. Bėris, jau senokai žvingavęs, jausdamas priešakyje kumelę, puolė paskui ją, ir jie išvažiavo į gatvę. Vėl važiavo per sodžių ir tuo pačiu keliu, pro tą patį kiemą su pakabintais sušalusiais skalbiniais, kurių dabar jau nebuvo matyti; pro tą patį klotį, kuris buvo užpustytas jau beveik ligi stogo ir nuo kurio nepaliamamai boro sniegas; pro tuos pačius niūriai užaujančius, švilpiančius, lankstomus karklus ir vėl išvažiavo į tą iš viršaus ir apačios šelstančią sniego jūrą. Vėjas buvo toksai smarkus, kad jam pučiant iš šono ir važiuotojams smelkiantis prieš jį, tiesiog verste versdavo ant šono roges ir arklį blokšdavo į šalį. Petrucha su savo gera kumele

važiavo smarkia risčia priekyje ir guviai šūkčiojo. Bėris pūškavo paskui ją.

Pavažiavus taip apie dešimtį minučių, Petrucha atsigrėžė ir kažką suriko. Nei Vasilijus Andrejičius, nei Nikita pro vėją neišgirdo, tačiau suprato, kad jau privažiavo posūkį. Iš tikrųjų, Petrucha pasuko į dešinę, ir vėjas, pūtęs iš šono, vėl ėmė pūsti iš priešakio, o dešinėje pro sniegus sudūlavo kažkoks juodulys. Tai buvo krūmelis prie posūkio.

— Na, tegu jums dievas padeda!

— Ačiū, Petrucha!

— „Vėtra šelsta, niaukia dangų“, — suriko Petrucha ir dingo.

— Matai, eilininkas koks, — pratarė Vasilijus Andrejičius ir patraukė vadžias.

— Taip, geras vaikinukas, muzikas kaip reikiant, — pasakė Nikita.

Leidosi toliau.

Nikita, apsitūzovęs ir įtraukęs galvą į pečius, kad nedidukė jo barzda dengė kaklą, sėdėjo tylomis, stengdamasis neišleisti prisirinktos troboje begeriant arbatą šilimos. Priešais save jis matė tiesias ienų linijas, visą laiką jį apgaudinėjančias ir atrodančias išvažinėtu keliu, judanti-arklio pasturgalį su į vieną pusę bloškiamą parišta uodega ir toliau, priešakyje, aukštą lanką ir kinkuojančią arklio galvą bei sprandą su taršomais karčiais. Kai kada jam į akis krisdavo gairės, tad jis žinojo, kad kol kas važiuoja keliu, ir neturėjo ką veikti.

Vasilijus Andrejičius važnyčiojo, leisdamas pačiam arkliui laikytis kelio. Tačiau Bėris, nors ir pasilsėjęs kaime, bėgo nenoromis ir tarsi krypo iš kelio, ir todėl Vasilijus Andrejičius keletą kartų pasuko jį.

„Stai viena gairė dešinėje, štai kita, štai ir trečia, — skaičiavo Vasilijus Andrejičius, — o antai priešaky ir miškas“, — pagalvojo jis, išsižiūrėjęs į kažkokią juodumą priešakyje. Tačiau mišku jam buvo pasirodęs tik tai krūmas. Pravažiavo krūmą, nuvažiavo dar apie dvidešimt sieksnių, o ketvirtos gairės nebuvo ir miško nebuvo. „Tuojau turi būti miškas“, — mąstė Vasilijus Andrejičius ir, degtinės bei arbatos įdirgintas, nesustojė, tampė vadeles, o paklusnus, geras gyvulys klausė ir čia savo eidena, čia nesmarkia ristele bėgo ten, kur jam liepė, nors ir žinojo, kad jam liepiama visiškai ne ten, kur reikia. Praėjo dar kokia dešimt minučių, miško vis nebuvo.

— O juk mes ir vėl išklydome! — tarė Vasilijus Andrejičius, sustabdydamas arklį.

Nikita tylėdamas išlipo iš rogių ir, prilaikydamas savo apsiaustą, čia prisiplojantį prie jo, nususukęs pavėjui, čia atsilojantį ir smunkantį, atsigrėžęs prieš vėją, ėmė braidžioti po sniegą; nubrido į vieną pusę, nubrido į kitą. Trejetą kartų jis visiškai buvo pranykęs iš akių. Pagaliau sugrįžo ir iš Vasilijaus Andrejičiaus rankų paėmė vadeles.

— Reikia važiuoti į dešinę, — tarė jis griežtai ir ryžtingai, pasukdamas arklį.

— Na, jeigu į dešinę, tai važiuok į dešinę, — tarė Vasilijus Andrejičius, atiduodamas vadeles ir sušalusias rankas susikišdamas į rankoves.

Nikita neatsakė.

— Na, drauguži, pasistenk, — suriko jis ant arklio, tačiau arklys, nors ir vadelėmis tampomas, ėjo tik žingine.

Sniego buvo kai kur ligi kelių, ir rogės trūkčiojo sulig kiekvienu arklio žingsniu.

Nikita išsitraukė botagą, kabantį iš rogių pirmagalio, ir sukirto. Geras, prie botago nepripratęs arklys pašoko, pasileido risčia, tačiau tuoj pat vėl perėjo į eideną ir į žinginę. Taip juodu pavažiavo penketą minučių. Buvo taip tamsu ir taip pustė iš viršaus ir nuo žemės, jog kai kada nė lanko nebuvo matyti. Kartais atrodydavo, kad rogės stovi vietoje, o laukas bėga atgal. Staiga arklys sustojė, matyt, kažką negera pajutęs priekyje. Nikita vėl lengvai iššoko, numesdamas vadeles, ir buvo beeinas į priekį pažiūrėti, ko arklys sustojė; tačiau, vos tik jisai žengė žingsnį pirm arklio, kojos paslydo, ir jis nuriedėjo į kažkokią pakriaušę.

— Tpru, tpru, tpru, — sakė jis sau, krisdamas ir stengdamasis susilaikyti, tačiau susiturėti negalėjo ir sustojė ritėmis tik įstrigus kojoms į daubos dugne supustytą storą sniego sluoksnį.

Ant skardžio krašto pakibusi pusnis, krintančio Nikitos sujudinta, pabiro ant jo ir užpylė jam sniego už kaklo.

— Tai kad tave kur! — priekaištingai pasakė Nikita pusniai bei daubai, kratydamas iš už apikaklės sniegą.

— Mikita, ei, Mikita! — šaukė Vasilijus Andrejičius iš viršaus.

Tačiau Nikita neatsiliepė.

Jam nebuvo kada: jis kratėsi, paskui ieškojo botago, kurį buvo išmetęs, riedėdamas į pakriaušę. Suradęs botagą, jis buvo belipaš tiesiog atgal, iš kur nugriuvo, bet užlipti negalėjo — ritosi žemyn ir buvo priverstas pašlaite eiti ieškotis kelio į viršų. Už trejeto sieksnių nuo tos vietos, kur nusirito, jis vargais negalais visomis keturiomis išlipo iš daubos ir skardžio kraštu nuėjo ten, kur turėjo būti arklys. Arklio ir rogių jis nematė, bet kadangi ėjo prieš vėją, tad pirmiau, negu juos

pamatė, išgirdo Vasilijų Andrejičių šūkaujant ir Bėrį žvangiant — bešaukiant jį.

— Einu, einu. Ko čia šūkaloji? — pratarė jis.

Tik visiškai priėjęs prie rogių, jis išvydo arklį ir šalia jų stovintį Vasilijų Andrejičių, kuris atrodė baisiai didelis.

— Kur, po velnių, prasmegai? Atgal reikia važiuoti. Nors į Griškina sugrįšime, — piktai ėmė prikaišioti Nikitai šeiminkas.

— Su mielu noru grįžčiau, Vasilijau Andrejičiau, tiktai kur važiuoti? Čia tokia raguva, kad, į ją pakliuvęs, ir neišsikapstysi. Aš taip tenai nugarmėjau, jog vos išsikapanojau.

— Tai ką, negi stovėsime čia? Reikia kur nors važiuoti, — tarė Vasilijus Andrejičius.

Nikita nieko neatsakė. Jis atsisėdo ant rogių pavėjui, nusiavė ir iškratė sniegą, prilindusį į batus, ir, išsitraukęs šiaudų, rūpestingai užkišo iš vidaus skylę kairiajame bate.

Vasilijus Andrejičius tylėjo, tarsi pavedęs dabar jau visa ką Nikitai. Persiavęs Nikita susikėlė kojas į roges, užsimovė vėl pirštines, paėmė vadeles ir pasuko arklį išilgai daubos. Tačiau, nepavažiavus nė šimto žingsnių, arklys vėlei sustojo. Priešais vėl buvo skardis.

Nikita vėl išlipo ir vėl ėmė braidyti po sniegą. Ga-^{*}na ilgai jis braidė. Galų gale pasirodė iš priešingos, o ne iš tos pusės, kur buvo nuėjęs.

— Andrejičiau, ar dar gyvas? — sušuko jis.

— Čia, — atsiliepė Vasilijus Andrejičius. — Na ką?

— Nagi niekaip nesusigaudau. Tamsu. Kažkokie kriaušiai. Reikia vėl prieš vėją važiuoti.

Vėl ėmė važiuoti, vėlei braidė po sniegą Nikita. Vėl

sėdo, vėlei braidė ir pagaliau uždusęs sustojo prie rogių-

— Na ką? — paklausė Vasilijus Andrejičius.

— O ką gi, suplukau visas. Ir arklys nusikamavo.

— Tai kas gi daryti?

— Nagi palauk.

Nikita vėl nuėjo ir greitai sugrižo.

— Važiuok paskui mane, — tarė jis, užeidamas priešais arklį.

Vasilijus Andrejičius jau nieko nebeįsakinėjo, o tik paklusniai darė tai, ką jam sakė Nikita.

— Čia, paskui mane! — suriko Nikita, greitai pasisukęs į dešinę ir čiupęs Bėrį už vadelės, traukdamas jį kažkur žemyn į pusnį.

Arklys iš pradžių spyrėsi, tačiau paskui šoko, manydamas peršoksias pusnį, bet nepajėgė ir įsmuko joje ligi pavalkų.

— Išlipk! — suriko Nikita Vasilijui Andrejičiui, kuris tebesėdėjo rogėse, ir, sugriebęs už vienos ienos, ėmė tempti roges ant arklio. — Sunkoka, brolau, — kreipėsi jis į Bėrį, — bet nieko nepadarysi, pasitempk! No, no, truputėli! — šūktelėjo jis.

Arklys pašoko kartą, kitą, bet vis dėlto neišsikapstė ir vėl susmuko, tarsi kažką svarstydamas.

— Ką gi, brolau, taip negerai, — kalbino Nikita Bėrį. — Na, dar!

Vėl Nikita patraukė už ienos iš savo pusės; Vasilijus Andrejičius tą patį padarė kitoje pusėje. Arklys pakratė galvą, paskui staiga šoko.

— Na! no! — nepaskėsi, nebijok, — šaukė Nikita.

Šuolis, kitas, trečias, ir pagaliau arklys iššoko iš pusnies ir sustojo, sunkiai šnopuodamas ir purtydamasis. Nikita norėjo vesti toliau, bet Vasilijus Andrejičius

su savo dvejais kailiniais taip užduso, jog nebegalėjo eiti, ir krito į roges.

— Duok atsikvėpti, — tarė jis, atleisdamas skarelę, kuria kaime buvo susirišęs kailinių apikaklę.

— Čia nieko, gulėk, — tarė Nikita, — aš pavedėsiu, — ir su Vasilijum Andrejičium rogėse pavedė arklį už apinasrio žemyn kokią dešimtį žingsnių, paskui truputį aukštyn ir sustojo.

Vieta, kurioje sustojo Nikita, buvo ne raguvoje, kur nuo kalvų pustomas ir sunešamas sniegas galėjo visiškai juos užpustyti, bet iš dalies ją daubos kraštas vis dėlto saugojo nuo vėjo. Būdavo tokių valandėlių, kai vėjas tartum kiek aptildavo, tačiau tai trukdavo neilgai, ir, tarsi norėdama atgauti sugaištą laiką, vėtra suūždavo dešimtį kartų didesne jėga ir dar niršiau draskėsi ir sūkuriavo. Šitaip vėjas pratrūko tą momentą, kai Vasilijus Andrejičius, atgavęs kvapą, išlipo iš rogių ir priėjo prie Nikitos pasikalbėti, kas daryt. Abu nejučia susigūžė ir pertraukė šneką, laukdami, kol praeis tas viesulas. Bėris taip pat nepatenkintas skliaudė ausis ir kratė galvą. Kai tik vėjas truputį aprimo, Nikita, nusišovęs pirštines ir užsikišęs jas už diržo, papūtęs rankas, ėmė rišti nuo lanko pavadi.

— Ką gi tu čia dabar darai? — paklausė Vasilijus Andrejičius.

— Nukinkau, ką daugiau bedarysi? Jėgų jau nebetekau, — tarsi atsiprašydamas atsakė Nikita.

— Argi jau nebeišvažiuotume kur?

— Neišvažiuosim, tik arklį nukamuosim. Juk jis, vargšelis, į gyvulį nebepanašus, — tarė Nikita, rodydamas į nuolankiai stovintį visa kam pasiruošusį ir sunkiai pūtuojantį įkritusiais ir šlapiais šonais arklį.— Rei-

kia nakvoti, — pakartojo jis taip, tarsi būtų rengęsis nakvoti užvažiuojamuose namuose, ir ėmė leisti šamata.

Kamantai spraktelėję išsiskėtė.

— O ar nesušalsime? — tarė Vasilijus Andrejičius.

— Na tai kas? Kad ir sušalsime — ką gi darysi, — pasakė Nikita.

VI

Vasilijui Andrejičiui su dvejais kailiniais buvo visai šilta, ypač gerokai pasikapsčius po pusnis; tačiau šiurpas perbėgo nugara, kai suprato, kad iš tikrųjų reikės čia nakvoti. Norėdamas nusiraminti, jis atsisėdo į roges ir ėmė ieškoti papirosų bei degtukų.

Nikita tuo metu kinkė arklį. Jis atrišo sąsprestę, pakeliama, išvadelėjo, numovė ievą, ištraukė lanką ir, nepaliaudamas šnekėti su arkliu, jį budrino.

— Na, eik, eik, — šnekėjo jis, vesdamas jį iš ienu. — Pririšim tave va čia. Šiaudelių padėsiu, išžabosiu, — kalbėjo jis, darydamas tai, ką sakė. — Užkąsi, ir tau vis linksmiau pasidarys.

Tačiau Bėris, matyt, nepralinks mėjo dėl Nikitos žodžių ir buvo neramus; jis trypė kojomis, glaudėsi prie rogių, sukdamasis užpakaliu į vėją, ir trynė galvą į Nikitos rankovę.

Tarsi tik nenorėdamas atsisakyti Nikitos vaišinamas šiaudais, kurių Nikita pakišo jam po snukiu, Bėris ūmai grybštelėjo kartą iš rogių šiaudų gniūžtę, tačiau tuoj pat nusprendė, kad dabar ne šiaudai galvoje, paleido ją, ir vėjas akies mirksnių išdraskė šiaudus, nunešė juos ir užžėrė sniegu.

— Dabar padarysime žymę, — tarė Nikita, pasukęs roges priešakiu į vėją, ir, surišęs pakeliama ienas, pa-

statė jas aukštyn ir priveržė prie pirmagalio.—Va kai mus užpustys, geri žmonės pamatys ienas, atkas, — tarė Nikita, plekšnodamas pirštinėmis ir jas užsimaudamas. — Šitaip seniai mokydavo.

Vasilijus Andrejičius tuo tarpu, atsisegęs kailinius ir užsidengęs jų skvernais, braukė vieną po kito sieros degtukus į plieninę dėžutę, bet jo rankos drebėjo, ir užsidegusius degtukus vieną po kito, čia dar neįsidegusius, čia bekišant juos prie papiroso, užpūsdavo vėjas. Pagaliau vienas degtukas įsidegė ir nušvietė akimirksniui jo kailinių vilną, jo ranką su auksiniu žiedu ant sulenkto vidun smiliaus bei apipustytus, iš po užtiesalo kyšančius avižinius šiaudus, ir papirosas užsidegė. Porą kartų jis godžiai patraukė, nurijo, išleido pro ūsus dūmus, norėjo dar užitraukti, tačiau taboką su žarija pasičiupo vėjas ir nunešė ten, kur ir šiaudus buvo nunešęs.

Tačiau ir tie keli praryti tabokos dūmeliai Vasilijų Andrejičių pralinksmino.

— • Kad nakvoti — tai nakvoti! — pasakė jis ryžtingai,

— Pala tu man, aš dar vėliavą padarysiu, — tarė jis, paėmęs skepetaitę, kuria, nusirišęs nuo apikaklės, buvo bemažas į roges, ir, nusimovęs pirštines, atsistojęs rogių pirmagalyje, pasistiepęs, kad pasiektų pakeliamą, šalia ienos tampriu mazgu pririšo skepetaitę.

Skepeta tučtuojau ėmė pašėlusiai plaktis, čia prisiplodama prie ienos, čia ūmai atsiplėšdama, išsiskleidama ir pliaukšėdama.

— Matai, kaip puiku! — pasigėrėjo Vasilijus Andrejičius savo darbu, sėsdamas į roges. — Kartu būtų šilčiau, tačiau dviese nesutilpsim, — tarė jis.

— Aš susirasiu vietos, — atsakė Nikita, — tik arklių reikia uždengti, visiškai sukaitęs, vargšelis. Leisk, —

pridūrė jis ir, priėjęs prie rogių, ėmė traukti iš po Vasilijaus Andrejičiaus užtiesalą.

Ištraukęs užtiesalą, jisai sulenkė jį dvilinką ir, numetęs Šlajus, nuėmęs balnelį, apklojo Bėrį.

— Vis tau šilčiau bus, kvailuti, — šnekėjo jis, vėl dėdamas ant arklio viršum užtiesalo balnelį ir Šlajus. — O gal jums nereikalinga gūnia? Ir dar duokite man šiaudukų, — tarė Nikita, baigęs darbą ir vėl priėjęs prie rogių.

Ir, pasiėmęs iš po Vasilijaus Andrejičiaus ir viena, ir kita, Nikita užėjo už rogių galo, išsirausė tenai sniege duobelę, įdėjo į ją šiaudų ir, užsimaukšlinęs kepurę bei susisupęs kaptonu, o iš viršaus apsidengęs gūnia, atsisėdo į paklotus šiaudus ir atsirėmė nugara į rogių galą, saugojantį jį nuo vėjo bei sniego.

Vasilijus Andrejičius, žiūrėdamas į Nikitos darbą, peikiamai pakraipė galvą, nes jis aplamai negirdavo muzikų tamsumo bei kvailumo, ir ėmė rengtis nakčiai.

Jis išlygino rogėse likusius šiaudus, paklojo daugiau sau į pašonę ir, susikišęs rankas į rankoves, atsigulė, galvą išspraudęs į rogių kampa, jų pirmagalyje, kuris jį saugojo nuo vėjo.

Miegas jo neėmė. Jis gulėjo ir mąstė vis apie tą patį, būtent, apie tai, kas buvo vienintelis jo gyvenimo tikslas, prasmė, džiaugsmas ir pasididžiavimas — apie tai, kiek jis susikrovęs ir kiek dar galįs susikrauti pinigų, kiek kiti, jam žinomi, žmonės susikrovę bei turį pinigų, ir kaip tie kiti pinigus susikrovę bei kraunasi, ir kaip jis taip pat, kaip ir jie, galįs susikrauti dar labai daug pinigų. Nusipirkti Gorjačkino mišką jam buvo nepaprastai svarbu. Jis tikėjosi iš to miško pasipelnyti iškart, gal būt, dešimt tūkstančių. Ir jis ėmė mintyse ver-

tinti rudenį matytą giraitę, kurios poroje dešimtinių jis buvo suskaitęs visus medžius.

„Ažuolas eis pavažoms. Kiti medžiai sienojams. Na ir malkų vis po kokią trejetą dešimčių sieksnių susidarys iš dešimtinės, — kalbėjo jisai sau. — Iš dešimtinės blogiausiu atveju po porą šimtų su ketvirčiu liks. Penkiasdešimt šešios dešimtinės, penkiasdešimt šeši šimtai ir dar penkiasdešimt šeši šimtai, ir penkiasdešimt šešios dešimtys ir dar penkiasdešimt šešios dešimtys, ir penkiasdešimt šešios penkinės." Jis matė, kad išėjo daugiau kaip dvylika tūkstančių, tačiau be skaitytuvų tiksliai negalėjo suvokti kiek. „Dešimties tūkstančių vis dėlto neduosiu, o tiktai kokį aštuoneta tūkstančių, ir atskaičius tarpumiškes. Matininką patepsiu — šimtuku, na, tegu pusanthro; jis man penketą dešimtinių tarpumiškių primatuos. Ir atiduos už aštuonis. Tuoj pat tris tūkstančius į sauja. Nebijok, suminkštės, — mąstė jis, jusdamas po ranka piniginę kišenėje. — Ir kaip mes išklydome pasisukę, dievas težino. Turėtų čia pat būti miškas ir sargo namukas. Sūnys būtų girdėti. Neloja, prakeiktieji, kai reikia." Jis atitraukė nuo ausų apikaklę ir ėmė klausytis: tebuvo girdėti, kaip vis taip pat stūgauja vėjas, kaip ienose plekši bei plakasi skepetaitė ir kaip sniegas čaižo į rogių sieneles. Jis vėl susiglobė.

„Kad būčiau žinojęs, nakvoti būčiau likęs. O pagaliau vis tiek pat, nuvažiuosim ir rytoj. Tik diena sugaišta. Tokiame ore ir anie nevažiuos." Ir jis atsiminė, kad iki devintos turįs gauti už avinus iš mėsininko pinigus. „Ketino pats atvažiuoti; neras manęs — žmona nemokės pinigų paimti. Tokia jau neapsišvietusi. Elgtis visiškai nemoka, — mąstė jis toliau, atsiminęs, kaip ji nemokėjo pasielgti su antstoliu, apsilankiusiu pas jį vakar per šventę į svečius. — Žinia — moteris! Kur jinai ką matė?

Prie tėvo gyvos galvos koksai gi tas mūsų gyvenimas buvo? Siaipsau, turtingas kaimo muzikas: kruopinė ir užvažiuojamieji namai — ir visas turtas. O aš ką per penkiolika metų padariau? Krautuvė, dvi smuklės, malūnas,, sandėlis, du dvarai išnuomotai, namai su klėtimi skardiniais stogais, — prisiminė jis didžiuodamasis. — Ne taip, kaip prie tėvo! Apie ką šiandien visoj apylinkėj garsas sklinda? Apie Brechunovą."

„O kodėl gi taip? Todėl, kad aš rūpinuosi, stengiuosi, ne taip, kaip kiti — tinginiai arba niekais užsiima. O aš naktimis nemiegu. Pūga ne pūga — važiuoju. Todėl ir sekasi. Mano, kad šiaipsau, juokus krečiant, pinigėliai dirbami. Ne, broliuk, reikia pavargti, galvą pasukti. Apsinakvok štai taip lauke ir nakčia nepamiegok. Nuo minčių galva plyšta, — mąstė jis didžiuodamasis. — Manoma, kad į žmones prasimušti laimė padeda. Ana Mironovai dabar milijonieriai. O kodėl? Dirbk. Dievas ir padės. Kad tiktai sveikatos dievas duotų."

Ir mintis, kad ir jis gali pasidaryti toks pat milijonierius, kaip Mironovas, kuris pradėjo iš nieko, taip sujaudino Vasilijų Andrejičių, jog jis panoro su kuo nors pasikalbėti. Tačiau kalbėti nebuvo su kuo. .. Jeigu būtų galima nuvažiuoti į Gorjačkina, jis pakalbėtų su dvarininku, pratrintų jam akis.

„Matai, kaip gairina! Taip užpustys, kad ir neišsikapstysim ryt rytą!" — • pagalvojo jis, įsiklausydamas į siaučiantį vėją, kuris net rogių pirmagalį lenkė ir sniegu kapojo sieneles. Jis kilstelėjo ir apsižvalgė: baltoje sūkuriojančioje tamsoje buvo matyti tik Bėrio juoduojanti galva, jo nugara, apdengta vėjo plaikstomu užtiesalu, ir tanki parišta uodega; o aplink, visose pusėse, priešakyje ir užpakalyje, visur buvo tokia pat vienoda, balta, sūku-

riuojanti tamsa, kartais tarsi šiek tiek pašviesėjanti, kartais dar labiau patamsėjanti.

„Ir be reikalo Nikitos paklausiau, — mąstė jis. — Reikėjo važiuoti, vis kur nors būtume išvažiavę. Bent atgal būtume sugrižę į Griškina, pernakvoję pas Tarasą. O dabar sėdėk čia visą naktį. Ir kad iš to bent kokia nau-da būtų. Tiesa, kad dievas tik už darbą duoda, o ne ko-kiems dykūnams, tinginiams ar kvailiams. Na, bet ir už-sirūkyti reikėtų!" Jis atsisėdo, išsitraukė papirosinę, at-sigulė kniūpsčias, skvernu užsidengęs nuo vėjo ugnį, bet vėjas vis tiek išiverždavo ir gesino degtukus vieną po kito. Galų gale jam pavyko vienas uždegti, ir jis užsi-rūkė. Dėl to, kad pasiekė, ko norėjęs, jis labai nudžiugo. Nors papirosą išrūkė daugiau vėjas negu jis, vis dėlto jisai užsitraukė trejetą dūmų, ir jam vėl pasidarė links-miau. Jis vėl prigludo prie pirmagalio, susisiautę ir vėl paskendo atsiminimuose, ėmė svajoti ir visiškai netikė-tai staiga neteko sąmonės ir užsnūdo.

Tačiau ūmai tarsi jį kas stuktelėjo ir pabudino. Ar gal Bėris peštelėjo iš. po jo šiaudų, ar gal jo viduje kaž-kas jį sujudino, bet jis pabudo, ir širdis ėmė plakti taip greit ir taip smarkiai, jog jam pasirodė, kad po juo ro-gės kreta. Atmerkė akis. Aplinkui buvo visa kas taip pat, tik atrodė kiek šviesiau. „Švinta, — pagalvojo jis, — tur būt, ir rytas nebetoli." Bet tuojau atsiminė, jog šviesiau pasidarė tik dėl to, kad mėnuo patekėjo. Jis kilstelėjo ir apžiūrėjo pirmiausia arklį. Bėris vis te-bestovėjo užpakaliu į vėją ir visas virpėjo. Sniegu ap-neštas užtiesalas buvo nosisukęs į vieną pusę, Šlajai — nusmukę į šoną, ir apsnigta galva su plaikstomais kar-čiais dabar buvo aiškiau matyti. Vasilijus Andrejičius persilenkė per rogių galą ir pažvelgė už jų. Nikita te-besėdėjo taip pat, kaip ir buvo atsisėdęs. Gūnia, kuria

jis buvo apsidengęs, ir kojos buvo storai užpustytos. „Kad tik nesusaltų muzikas: menki jo drabužėliai. Dar teks atsakyti už jį. Tai žmonės be tvarkos. Visiškai ne-apsišvietę", — pamąstė Vasilijus Andrejičius ir norėjo nutraukti nuo arklio užtiesalą ir apkloti Nikitą, tačiau šalta buvo atsikelti ir pajudėti, o be to, bijojo, kad ark-lys nesusaltų. „Ir kuriam galui aš jį paėmiau! Tai vis per jos gryną kvailystę!" — pagalvojo Vasilijus Andre-jičius, atsiminęs nemylimą žmoną, ir vėl nuvirto į tą pačią vietą rogių pirmagalyje. „Tai šitaip kartą dėdė visą naktį sniege prasėdėjo, — atsiminė jis, — ir nieko. Na, o Sevastjaną tai atkasė, — tučtuojau toptelėjo į gal-vą kitas atsitikimas, — tas jau buvo miręs, sustingęs visas, kaip sušalusi skerdena."

„Būčiau likęs Griškine nakvoti, nieko nebūtų atsiti-kę." Ir, rūpestingai apsikamšęs, kad vilnų šilima niekur neitų veltui, bet visur — ir sprandą, ir kelius, ir pėdas — šildytų, jis užsimerkė, stengdamasis vėl užsnūsti. Ta-čiau kad ir kaip jis dabar stengėsi, jau nebegalėjo už-simiršti, o priešingai, jautėsi visiškai budrus ir žvalus. Jis vėl ėmė skaičiuoti pelną, skolas žmonėse, vėl ėmė girtis patsai sau ir džiaugtis savimi bei savo padėtimi, bet visus jo mąstymus dabar nuolat nutraukdavo baimė ir apmaudi mintis, kodėl jis nepasiliko nakvoti Griškine. „Argi palyginsi: gulėčiau sau ant suolo, šilta." Jis keletą kartų vartėsi nuo vieno šono ant kito, knisosi, stengda-masis surasti patogesnę ir labiau nuo vėjo apsaugotą vietą, tačiau jam vis atrodė nepatogu; jis vėl pasikel-davo, guldavo kitaip, susisupdavo kojas, užsimerkda-vo ir nurimdavo. Tačiau ar kietuose veltiniuose ba-tuose suspaustas kojas imdavo gelti, ar vėjas kur nors prasiskverbdavo, ir jis, neilgai pagulėjęs, vėl pats ant savęs gieždamas apmaudą, prisimindavo, kad dabar

galėtų ramiai gulėti šiltoje troboje Griškine, ir vėl keldavosi, vartydavosi, susiglobstydamas ir vėl guldamas ki-
taip.

Kartą Vasilijui Andrejičiui pasivaideno, kad jis girdys tolimus gaidžių balsus. Jis apsidžiaugė, atvertė kailinius ir ėmė įtemptai klausytis, tačiau, nors ir kaip jis įtempė klausą, nieko nebuvo girdėti, tik vėjas švilpė ie-
nose, skepetaitė plaikstėsi ir sniegas čaižė rogių sieneles.

Nikita, kaip atsisėdo iš vakaro, taip ir sėdėjo visą laiką, nesijudindamas ir net neatsakydamas, kreipiantis į jį Vasilijui Andrejičiui, kuris porą kartų jį pašaukė. „Jam nė motais, miega, tur būt“, — apmaudingai mąstė Vasilijus Andrejičius, žvelgdamas per rogių galą į storai apipustytą Nikitą.

Vasilijus Andrejičius kėlėsi ir vėl gulė bent dvidešimt kartų. Jam atrodė, kad ir galo tai nakčiai nebus. „Jau dabar, tur būt, nebetoli rytas, — pagalvojo jis kartą kilstelėjęs ir žvalgydamasis. — Pala, pažiūrėsiu į laikrodį. Sušalsi atsisagstęs. Na, bet kai sužinosiu, kad jau apyrytis, vis bus linksmiau. Kinkyti imsime.“ Vasilijus Andrejičius širdies gilumoje jautė, kad dar negali būti rytas, bet jis vis labiau ir labiau pradėjo būkštauti ir norėjo kartu ir patikrinti, ir apgauti save. Jis atsargiai atsisagstė kailinukų kabliukus ir, įkišęs į užantį ranką, ilgai krapštėsi, kol pasiekė liemenę. Vargais negalais jis išsitraukė sidabrinį su emalės gėlytėmis laikrodį ir ėmė žiūrėti. Be šviesos nieko nebuvo matyti. Jis vėl atsigulė kniūpsčias, pasirėmęs keliais ir alkūnėmis, taip pat, kaip anksčiau popirosą degdamas, išsiėmė degtukus ir ėmė brėžti. Dabar jis to ėmėsi kruopščiau ir, apčiupinėjęs pirštais degtuką su didžiausia fosforo galvute, iš karto jį uždegė. Prikisęs ciferblatą prie šviesos,

jis pažvelgė ir savo akimis nepatikėjo... Buvo tik dešimt minučių pirmos. Dar visa naktis prieš akis.

„Oi, ilga naktis!“ — pagalvojo Vasilijus Andrejičius, jausdamas, kaip šiurpuliai perbėgo nugara, ir, vėl susisagstęs ir apsidangstęs, susigūžė rogių kampe, ketindamas kantriai laukti. Staiga pro vienodą vėjo ūžesį jis aiškiai išgirdo kažkokį naują, gyvą garsą. Garsas tolydžio stiprėjo ir, pasidaręs visiškai aiškus, taip pat vienodai ėmė silpnėti. Nebuvo jokios abejonės, kad tai staugė vilkas. Ir tas vilkas staugė taip netoli, jog pavėjui aiškiai buvo girdėti, kaip jis, kraipydamas žiaunas, kaitaliojo savo balsą. Vasilijus Andrejičius atsivertė apikaklę ir įdėmiai klausėsi. Bėris taip pat išitempęs klausėsi, karpydamas ausimis, ir, kai vilkas pabaigė savo melodiją, patrypiniavo kojomis ir išpėjamai su-
prunkštė. Dabar Vasilijus Andrejičius joku būdu nebegalėjo ne tik užsnūsti, bet ir nusiraminti. Kad ir kažin kaip jis stengėsi išsigilinti į savo apskaičiavimus, galvoti apie reikalus ir apie savo garbę, apie savo vertę bei turtingumą, baimė vis labiau ir labiau ėmė jį, ir visas mintis nustelbdavo, visų minčių tarpe maišėsi mintis, kodėl jis nepasiliko nakvoti Griškine.

„Tegu jį dievai tą mišką, ir be jo reikalų, ačiū dievui, ligi kaklo. O, kad būčiau apsinakvojęs! — šnekėjo jisai sau. — Sako, kad girti sušala, — pagalvojo jis. — O aš esu išgėręs.“ Ir, stebėdamas save, jis pajuto imas drebėti, pats nežinodamas, dėl ko dreba — iš šalčio ar iš baimės. Jis mėgino išikniaubti ir gulėti kaip pirma, tačiau jau nebegalėjo taip padaryti. Jis negalėjo nustygti vietoje, norėjo keltis, daryti ką nors, kad nustelbtų savyje kylančią baimę, prieš kurią jautėsi bejėgis. Jis vėl išsiėmė popirosus ir degtukus, tačiau bebuvo likę

tik trys degtukai, ir visi blogesnieji. Visi trys nusitrynė neužsidegę.

„E, velniai tave rautų, prakeiktasis, kad tu kur prasmegtum!“ — sukeikė jis, pats nežinodamas ką, ir nusviedė sumaigyta papirosą. Norėjo sviesti ir degtukų dėžutę, tačiau sulaikė ranką ir išikišo ją į kišenę. Jį apėmė toks nerimas, jog jis nebegalėjo ilgiau tvirti vietoje. Jis išlipo iš rogių ir, atsistojęs nugara į vėją, ėmė iš naujo tampriai ir žemai veržtis diržą.

„Ko čia gulėti, mirties laukti! Sėsti raitam ant arklio ir marš, — staiga toptelėjo jam į galvą. — Jojant arklys nepristos. Jam, — pamąstė jis apie Nikitą, — vis tas pat, ar gyvent, ar mirt. Koks jo gyvenimas! Jam ir gyvybės negaila, o aš, ačiū dievui, turiu iš ko gyventi...“

Ir jis, atsirišęs arklį, permetė jam per sprandą pavadi ir norėjo užšokti ant jo, bet kailiniai ir batai buvo tokie sunkūs, jog jis nusirito atgal. Tada jis atsistojo ant rogių ir norėjo nuo rogių užlipti. Bet rogės nuo jo sunkumo pasviro, ir jis vėl nusirito. Pagaliau jis trečią kartą privedė arklį prie rogių ir, atsargiai atsistojęs ant jų krašto, šiaip taip vis tik užgulė pilvu skersai arklio nugaros. Taip pagulėjęs, jis pasitraukė pirmyn kartą, kitą ir pagaliau permetė koją per arklio nugarą ir atsisėdo, atsispyręs kojomis į išilginę šlajų šikšną. Pasvyrėjusių rogių trinksnis išbudino Nikitą, jis kilstelėjo, ir Vasilijui Andrejičiui pasirodė, kad jis kažką sako.

— Tiktai paklausyk jūsų, kvailių. Tai ką, žūsi čia taip veltui? — suriko Vasilijus Andrejičius ir, pasikišęs po keliais atsilapojusius kailinių skvernus, pasuko arklį ir pavarė jį nuo rogių ten, kur jisai spėjo esant mišką ir sargo namelį.

VII

Nikita, kaip atsisėdo, apsidengęs gūnia, už rogių galo, taip ir sėdėjo nejudėdamas. Kaip ir visi susigyvenę su gamta ir vargo matę žmonės, jis buvo kantrus ir galėjo ramiai laukti ištisas valandas, netgi dienas nesijaudindamas ir nesierzindamas. Jis girdėjo, kaip šeimininkas jį šaukė, bet neatsiliepė, nes nenorėjo judėti ir atsiliepti. Nors jam dar tebebuvo šilta nuo išgertos arbatos ir dėl to, kad daug paplušėjo, beklampodamas po pusnis, tačiau jis žinojo, kad šios šilimos užteks neilgam, o sušilti judėdamas nebepajėgs, nes jautėsi taip nuvargęs, kaip pasijunta arklys, kai jis ima jau stoti, nebegali, kad ir kažin kaip plakamas, eiti toliau, ir šeimininkas mato, jog reikia pašerti, kad vėl galėtų dirbti. Viena koja praplyšusiame bate šalo, ir jis jau nebejuto jos nykščio. Be to, ir visam kūnui darėsi vis šalčiau ir šalčiau. Mintis, kad jis gali ir net, kaip atrodė, turi mirti tą naktį, jam kilo, bet ši mintis jam pasirodė nei perdaug nemiela, nei perdaug baisi. Ne perdaug nemie-la pasirodė jam ta mintis todėl, kad visas jo gyvenimas nebuvo nuolatinė šventė, bet, priešingai, buvo nepertraukiama tarnyba, nuo kurios jau ėmė pavargti. O ne perdaug baisi toji mintis pasirodė todėl, kad be tų šeimininkų, kaip, pavyzdžiui, Vasilijus Andrejičius, kuriems jis tarnavo čia, jis visuomet jautė šiame gyvenime priklausęs vyriausio šeimininko, to, kuris jį leido į šį gyvenimą; ir žinojo, kad ir mirdamas jis liks to šeimininko valdžioje ir kad tasai šeimininkas jo nenuskriaus. „Gaila palikti tai, su kuo susigyventa, su kuo apsi-prasta? Na, bet nieko nepadarysi, ir prie nauja reikia priprasti.“

„Nuodėmės? — pamastė jis ir atsiminė savo girtuokliavimą, pragertus pinigų, žmonos skriaudimą, keiksmus, nevaikščiojimą į cerkvę, pasninkų nelaikymą ir visa tai, ką jam per išpažintį prikaišiojo popas. — Žinia, nuodėmės. Na, bet argi aš pats jas užsitraukiau? Tokį, matyt, mane dievas sutvėrė. Na, kad ir nuodėmės. Kurgi dingsi?”

Taip jis iš pradžios pagalvojo, kas gali jam atsitikti tą naktį, ir paskiau prie tų minčių jau nebegrižo ir pasidavė tiems atsiminimams, kurie patys savaime atėdavo jam į galvą. Čia jis prisiminė, kaip atvažiavo Maria, kaip girtuokliavo darbininkai ir kaip jis atsisakinėjo gerti, čia dabartinę kelionę, Taraso trobą ir kalbas apie dalybas, čia savo berniuką ir Bėrį, kuris dabar šildėsi, apdengtas gūnia, čia šeimininką, kuris dabar girgždino roges, vartydamasis jose. „Irgi, rasi, vargšelis, pats nepatenkintas, kad važiavo, — mastė jis. — Taip gyvenant mirti nesinori. Tai ne mes, vargdieniai.” Ir visi šitie prisiminimai ėmė raizgytis, maišytis galvoje, ir jis užmigo.

O kai Vasilijus Andrejičius, lipdamas ant arklio, pajudino roges, ir galas, į kurį Nikita buvo atsirėmęs nugarą, visiškai atsitraukė ir pavaža sudavė jam į nugarą, jis pabudo ir norom nenorom turėjo pakeisti savo padėtį. Šiaip taip ištiesęs kojas ir nubarstęs nuo jų sniegą, jis atsikėlė, ir tuojau pat geliantis šaltis pervėrė visą jo kūną. Supratęs, kas dedasi, jis panorė, kad Vasilijus Andrejičius paliktų dabar arkliui nebereikalingą užtiesalą, kuriuo jis galėtų apsidengti, ir jam tai sušuko.

Tačiau Vasilijus Andrejičius nesustojo ir dingo sniego sukuriuose.

Likęs vienas, Nikita valandėlę susimąstė, kas jam daryti. Eiti ieškoti žmonių jis juto neturįs jėgų. Sėstis

į senąją vietą buvo nebegalima: ji visa buvo užpustyta. Jis jautė, kad ir rogėse nesušilsias, nes nebuvo kuo užsikloti, o jo kaptonas ir kailiniai dabar jau visiškai nebešildė. Jam buvo taip šalta, lyg jis būtų buvęs vienais marškiniiais. Jam pasidarė klaiku. „Viešpatie, dangiškasis tėve!” — prašneko jis ir, suvokęs, kad esąs ne vienas, kad kažkas jo klausosi ir neapleis, nusiramino. Jis giliai atsiduso ir, nenusiėmęs nuo galvos gūnios, įlipo į roges ir atsigulė šeimininko vietoje.

Tačiau ir rogėse jis niekaip negalėjo sušilti. Iš pradžios jis drebėjo visu kūnu, paskui drebulys praėjo, ir jis po truputį ėmė nebetekti sąmonės. Ar jis merdėjo, ar migo — jis nežinojo, tačiau jautėsi vienodai pasiruošęs tiek užmigti, tiek mirti.

VIII

Vasilijus Andrejičius tuo metu ir kojomis, ir pavadžio galais varė arklį ten, kur, jo manymu, turėjo būti miškas ir sargo namelis. Sniegas jam lipdė akis, o vėjas, atrodė, norėjo jį sulaikyti, tačiau jis, pasilenkęs į priekį, visą laiką globstydamasis kailinius ir kamštydamas juos po savimi ant kliudančio jam sėdėti šalto balnelio, be paliovos vijo arklį. Arklys, nors ir sunkiai, tačiau paklusniai bėgo eidena ten, kur jį varė.

Penketą minučių jis jojo, kaip jam rodėsi, vis tiesiai, nieko kito nematydamas, kaip tik arklio galvą ir baltą dykumą, ir nieko kito negirdėdamas, kaip tik vėją, švilpiančią apie arklio ausis ir kailinių apikaklę.

Staiga jam prieš akis kažkas sujuodavo. Širdis suplakė linksmai, ir jis nujojo tos juodumos link, tardamas, jog mato kaimo namų sienas. Tačiau ta juoduma

buvo ne pastovi, o judėjo, ir buvo ne kaimas, bet ant ežios išaugęs aukštas kietynas, kuris kyšojo iš po sniego ir pasiutusiai švaistėsi nuo lenkiančio jį vis į vieną pusę ir jame švilpiančio vėjo. Sitų negailestingo vėjo kankinamų kiečių vaizdas Vasilijų Andrejičių kažkodėl privertė sudrebėti, ir jis ėmė skubiai raginti arklį, nepastebėjęs, kad, bejodamas prie kietyno, buvo visai pakeitęs ankstyvesnę kryptį ir dabar arklį varė jau visiškai į kitą pusę, vis dar tebemanydamas, kad jojas ten, kur turėjo būti miško sargas. Tačiau arklys suko vis į dešinę, ir todėl jis visą laiką kreipė jį į kairę.

Priešakyje vėl kažkas sujuodavo. Jis apsidžiaugė, įsitikinęs, kad dabar tai jau „tikrai esąs kaimas. Tačiau tai buvo vėl ežia, apaugusi kiečiais. Vėl taip pat baisiai švaistėsi išdžiūvęs piktžolynas, kažkodėl kelias Vasilijui Andrejičiui baimę. Bet maža to, kad čia buvo toks pat piktžolynas, — ties juo šmėkšojo vėjo užpustomos arklio pėdos. Vasilijus Andrejičius sustojo, pasilenkė, išžiūrėjo: tai tikrai buvo kiek apipustytos arklio pėdos, ir ne kokio kito arklio, o tik jo paties. Jis, matyt, sukosi ratu ir netgi nedideliame plote. „Pražūsiu šitaip!“ — pagalvojo jis, tačiau, nenorėdamas pasiduoti baimei, dar smarkiau ėmė vyti arklį, stebeilydamasis į baltą sniego rūką, kuriame jam kartais pasirodydavo tarsi šviečia taškai, tuoj pat išnyksta, kai tik jis į juos išžiūrėdavo. Kartą jam pasirodė, kad jis girdi šunis lojant ar vilkus staugiant, tačiau tie garsai buvo tokie silpni ir neaiškūs, jog jis nežinojo, ar girdi ką nors, ar tik taip jam atrodo, ir sustojęs ėmė įtemptai klausytis.

Staiga prie jo ausų suskambo kažkoks siaubingas, kurtinantis riksmas, ir po juo visa kas suvirpėjo sudrebėjo. Vasilijus Andrejičius griebėsi už arklio sprando, tačiau ir arklio sprandas visas virpėjo, o siaubingasis

riksmas pasidarė dar baisesnis. Keletą sekundžių Vasilijus Andrejičius negalėjo atsipeikėti ir suvokti, kas atsitiko. O atsitiko tik tai, kad Bėris, ar tai save padrasindamas, ar šaukdamas ką į pagalbą, sužvingo savo garsiu, skardžiu balsu. „Tfu, kad tave kur! Kaip išgašdino, prakeiktasis!“ — tarė sau Vasilijus Andrejičius, Tačiau ir supratęs tikrąją baimės priežastį, jis nebegalėjo jos nuvyti.

„Reikia apsigalvoti, surimtėti“, — kalbėjo jisai sau ir kartu negalėjo susilaikyti ir vis vijo arklį, nepastebėdamas, kad jojo dabar jau pavėjui, o ne prieš vėją. Jam buvo šalta ir gėlė visą kūną, o ypačiai šakumą, kur buvo prasiskėtę kailiniai ir lietė balnelis; rankos ir kojos jam drebėjo, jis kvėpavo dusdamas. Jis matė, kad žūsta toje baisyje sniego dykumoje, ir nebuvo matyti jokio išsigelbėjimo.

Staiga arklys kažkur murktelejo ir, įklimpęs pusnyne, ėmė daužytis ir virsti ant šono. Vasilijus Andrejičius nušoko nuo jo, nutraukdamas į šoną Šlajus, į kuriuos buvo išispyręs koja, ir nusukdamas balnelį, už kurio laikėsi šokdamas. Kai tik Vasilijus Andrejičius nušoko, arklys atsistojo ant kojų, liuoktelejo pirmyn, šoko vieną šuolį, kitą ir, vėl sužvengęs ir tempdamas pasukui save besivelkantį užtiesalą bei Šlajus, dingo iš akių, palikęs Vasilijų Andrejičių vieną pusnyje. Vasilijus Andrejičius puolė jį vytis, tačiau sniego buvo taip gilų ir kailiniai tokie sunkūs, kad jisai, klimpdamas kiekvieną žingsnį aukščiau kelių, nubridęs ne daugiau kaip dvidešimt žingsnių, užduso ir sustojo. „Giraitė, avinai, nuomojami dvarai, krautuvė, smuklės, skarda dengtas namas bei svirnas, įpėdinis, — mąstė jis, — kaipgi visa tai pasiliks? Kas gi čia dabar? Negali būti!“ — dingtelejo jam į galvą. Ir jis kažkodėl prisiminė vėjo blaško-

mą kietyną, pro kurią du kartus prajėjo, ir ją pagavo toksai siaubas, jog jis nebetikėjo net, ar tikrai visa tai pergyvena. Jis pagalvojo: „Ar tai tik ne sapnas?“ — ir norėjo nubusti, tačiau nubusti nebuvo kaip. Tai buvo tikras sniegas, kuris čaižė jam veidą, apipustė ją ir šaldė jo dešinę ranką, nuo kurios buvo pametęs pirštinę, ir tai buvo tikra dykuma, toji, kurioje jis dabar buvo likęs vieniui vienas, kaip tas kietynas, laukdamas neišvengiamos, greitos ir beprasmiškos mirties.

„Dangaus karaliene, šventasis tėve Mikolajau, susiyaldymo pavyzdy“, — prisiminė jis vakarykščias pamaldas ir pajuodusį šventąjį su auksiniais rūbais bei žvakes, kurias jis pardavinėjo prie to šventojo statyti, kurias jam tuojau atnešdavo atgal ir kurias jis, vos spėjusias kiek apdegti, slėpdavo j dėžę. Ir jis ėmė prašyti tą patį stebukladarį Nikolajų, kad šis išgelbėtų jį, darydamas apžadus užpirkti prie jo pamaldas ir pastatyti žvakių. Tačiau tuoj pat jis aiškiai, neabejotamai suprato, kad tasai šventasis, jo rūbai, žvakės, dvasininkas, pamaldos — visa tai buvo labai svarbu ir reikalinga ten, cerkvėje, o čia jie niekuo negalėjo jam padėti, kad tarp tų žvakių bei pamaldų ir jo vargingos dabartinės padėties nėra ir negali būti jokio ryšio. „Nereikia nusiiminti, — pagalvojo jis, — reikia eiti arklio pėdomis, o jei ne, tad ir jas užpustys, — atėjo jam į galvą.— Jis išves, o ko gero, dar ir sugausiu. Tik nesiskubinti, nes kitaip nusiplūksi ir dar greičiau žūsi.“ Tačiau, nors ir buvo nusistatęs eiti lėtai, jisai šoko pirmyn ir ėmė bėgti, nuolat krisdamas, keldamasis ir vėl krisdamas. Arklio pėdos tose vietose, kur sniego buvo negilu, jau darėsi vos bežiūrimos. „Žuvęs aš, — pamanė Vasilijus Andrejičius, — pamesiu ir pėdas, ir arklio nepavysiu.“ Tačiau tą pačią valandėlę, žvilgterėjęs į priekį, jis pastebėjo

kažką juoduojant. Tai buvo Bėris, ir ne tik vienas Bėris, bet ir rogės, ir ienos su skepetaite. Bėris su nuslinkusiais ant šono Šlajais ir užtiesalu stovėjo dabar nebe toje pačioje vietoje, bet arčiau ienų ir muistė galvą, kurią primintas pavadis buvo pritraukęs prie žemės. Pasirodė, kad Vasilijus Andrejičius buvo patekęs į tą pačią daubą, kurioje jie buvo įklimpę su Nikita, kad arklys vedė jį atgal prie rogių ir kad nušokęs jis buvo nuo jų ne toliau kaip penkiasdešimt žingsnių nuo tos vietos, kur buvo rogės.

IX

Atklampos prie rogių, Vasilijus Andrejičius nusi-tvėrė jų ir ilgai taip stovėjo — nejudėdamas, stengdamasis nusiraminti ir atsikvėpti. Senojoje vietoje Nikitos nebebuvo, bet rogėse gulėjo kažkas, jau apipustytas. Ir Vasilijus Andrejičius suprato, kad čia Nikita. Baimė Vasilijui Andrejičiui dabar visiškai buvo praėjusi, ir jeigu jis dar ko bijojo, tai tik to siaubo, kurią juto jodamas i* ypač tuomet, kai buvo likęs vienas pusnyje. Reikėjo prie savęs jokiū būdu to siaubo neprileisti, o kad neprileistum, reikėjo kas nors daryti, kuo nors užsiimti. Ir todėl jis visų pirmiausia, atsistojęs pavėjui, atsisagstė kailinius. Paskui, kai tik truputį atsikvėpė, iškratė sniegą iš batų, iš kairiosios pirštinės, — dešiniąją buvo nesurandamai pametęs, ji, tur būt, jau gulėjo kur nors per porą sprindžių po sniegu; paskiau jis vėl tampriai ir žemai, kaip kad juosdavosi eidamas iš krautuvės pirkti muzikų atvežtų grūdų, susiveržė diržu ir pasiruošė darbui. Pirmas darbas, kuris jo laukė — reikėjo išpainioti arklio, koją. Vasilijus Andrejičius tai ir padarė ir, atnarpliojęs pavadi, pririšo Bėrį vėl senoje vietoje prie rogių pirma-

galio geležinės sankabos ir buvo beinaš arkliui iš užpakalio pataisyti šlajų, balnelio bei užtiesalo, tačiau tuo metu pamatė, kad rogėse kažkas sujudėjo ir iš po sniego, kuriuo jos buvo užpustytos, pakilo Nikitos galva. Jau besušalęs Nikita, matyti, didelėmis pastangomis kilstelėjo ir atsisėdo, kažkaip keistai, lyg muses baidydamas, mosuodamas ranka palei nosį. Jis mosavo ranka ir kažką sakė, kaip pasirodė Vasilijui Andrejičiui, šaukdamas jį. Vasilijus Andrejičius paliko užtiesalą nepataisęs ir priėjo prie rogių.

— Ko tau? — paklausė jis. — Ką sakai?

— Mi-mi-mirštu, štai kas, — vargais negalais mikčiodamas pratarė Nikita. — Uždarbį atiduok sūnui. Arba bobai — vis tiek.

— O kas, ar sušalai? — paklausė Vasilijus Andrejičius.

— Jaučiu, paskutinioji... atleisk, vardan Kristaus. .. — tarė Nikita verksmingu balsu, vis tebemosuodamas ties veidu rankomis, tarsi muses baidydamas.

Vasilijus Andrejičius valandėlę pastovėjo tylėdamas ir nejudėdamas, paskui staiga su tokiu pat pasiryžimu, su koku sukirsdavo rankas gerai ką pirkęs, žengė žingsnį atgal, pasiraitojo kailinių rankoves ir abiem rankom ėmė nuo Nikitos ir iš rogių kasti sniegą. Iškapstęs sniegą, Vasilijus Andrejičius paskubomis nusijuosė, išskėtė kailinius ir, pargriovęs Nikitą, atsigulė ant jo, apdengdamas jį ne tik savo kailiniais, bet ir visu savo šiltu, įkaitusiu kūnu. Rankomis užkamšęs kailinių skvernus tarp rogių sienelių bei Nikitos ir keliais prispaudęs jų priedurus, Vasilijus Andrejičius gulėjo taip kniūpsčias, įsiremęs galva į pirmagalio lunkinę, ir dabar jau nebegirdėjo nei arklį krutant, nei audrą švilpiant, o tesiklausė vien tik

Nikitos alsavimo. Nikita iš pradžios ilgai gulėjo nejudėdamas, paskui garsiai atsiduso ir sukrutėjo.

— Na, matai, o tu sakei — miršti. Gulėk, šildykis, mudu va kaip... — buvo bepradedęs Vasilijus Andrejičius.

Tačiau daugiau jis, dideliu savo nustebimui, nebegalėjo kalbėti, nes akys pasruvo ašaromis ir apatinis žandikaulis ėmė smarkiai virpėti. Jis liovėsi kalbėjęs ir tik rijo tai, kas veržėsi jam į gerklę. „Prisigąščiojau, matyt, suvis nusilpau“, — pamastė jis sau. Tačiau tasai silpnumas nebuvo jam nemalonus ir netgi teikė kažkokį ypatingą, dar niekuomet nepatirtą džiaugsmą.

„Mudu va kaip“, — kalbėjo jis sau, jausdamas kažkokį nepaprastą, iškilmingą gaudulį. Gana ilgai jis gulėjo taip tylėdamas, šluostydamišakis akis į kailių vilnas ir po keliais pakišdamas nuolat vėjo atverčiamą dešinįjį kailinių skverną.

Bet jis baisiai panoro kam nors papasakoti apie tą savo džiaugsmingą nuotaiką.

— Mikita, — tarė jis.

— Gerai, šilta, — atsakė jam iš apačios.

— O šiaip tai, brolau, kad kiek būčiau žuves. Ir tu būtum sušalęs, ir aš...

Tačiau ir vėl jam sudrebėjo žandikauliai, akys vėl pritvino ašarų, ir jis negalėjo toliau kalbėti.

„Na, nieko, — pamastė jis. — Aš patsai sau žinau, ką žinau.“

Ir nutilo. Taip jis gulėjo ilgai.

Jam buvo šilta iš apačios nuo Nikitos, šilta ir iš viršaus nuo kailinių, tik rankos, kuriomis jis laikė prispaudęs kailinių skvernus prie Nikitos šonų, ir kojos, nuo kurių vėjas nuolat nuversdavo kailinius, buvo pradėju-

sios šalti. Labiausiai šalo dešinioji ranka be pirštinės. Tačiau jis negalvojo nei apie savo kojas, nei apie rankas, o tik galvojo, kaip atšildyti gulintį po juo muziką.

Keletą kartų jis žvilgterėjo į arklį ir matė, kad jo nugara plika ir užtiesalas su Šlajais guli ant sniego, kad reikėtų atsikelti ir apdengti arklį, bet jis nesiryžo nė valandėlę palikti Nikitos ir sutrikdyti tą džiaugsmingą būseną, kuri buvo jį apėmusi. Dabar jis nebejautė jokios baimės.

„Nemanyk, neišsišuks“, — šnekėjo jis sau apie tai, kad atšildys muziką — taip pat pagyrūniškai, kaip kad kalbėdavo apie savo pirkimus ir pardavimus.

Taip Vasilijus Andrejičius pragulėjo valandą, ir kitą, ir trečią, bet jis nematė, kaip ėjo laikas. Iš pradžių jo vaizduotėje šmėkščiojo pūga, ienos ir arklys su lanku, bekretą priešais akis, ir jis atsimindavo Nikitą, gulintį po juo; paskui pradėjo painiotis šventės, žmonos, antstolio, žvakių dėžės prisiminimai ir vėl Nikita, gulįs po ta dėže; paskiau ėmė rodytis muzikai pardavėjai bei pirkėjai, ir baltos sienos, ir skarda dengti namai, po kuriais gulėjo Nikita; paskui visa tai sumišo, susipynė tarpusavy, ir, kaip vaivorykštės spalvos, susiliejančios į vieną baltą spalvą, visi įvairūs vaizdiniai susijungė į vieną kažką, ir jis užmigo. Miegojo ilgai, nieko nesapnuodamas, tačiau prieš auštant vėl pasirodė sapnai. Jam rodėsi, tarytum jisai stovi prie žvakių dėžės, o Tichono boba reikalauja iš jo penkiakapeikinės žvakės šventei, ir jis nori paimti žvakę ir duoti jai, bet rankų negali pakelti, jos sukištos į kišenes. Nori jis apeiti aplink dėžę, bet kojos nejuda, o nauji, nuvalyti kaliošai priaugę prie plytinių grindų, ir negalima nei jų pakelti, nei kojų iš jų ištraukti. Ir staiga žvakių dėžė virsta ne žvakių dėže, o lova, ir Vasilijus Andrejičius išvysta sa-

ve gulintį kniūpsčią ant žvakių dėžės, atseit, savo lovoje savaime name. Ir guli jis lovoje, ir negali atsikelti, o atsikelti jam reikia, nes tuoj užeis jo pasiimti Ivanas Matvejičius, antstolis, ir su Ivanu Matvejičium reikės eiti arba derėti giraitės, arba pataisyti Bėrio Šlajus. Ir klausia jisai žmoną: „Ka, Mikolavna, ar dar nebuvo užėjęs?“ — „Ne, — sako, — nebuvo.“ Ir girdi jis, kad šalia priebučio kažkas privažiuoja. Tur būt, jis. Ne, pro šalį. „Mikolavna, ei, Mikolavna, ar dar vis nėra?“ — „Nėra.“ Ir jis guli lovoje, vis negali atsikelti, vis laukia, ir tas lūkesys kartu ir nykus, ir džiaugsmingas. Ir staiga džiaugsmas išsipildo: ateina tas, kurio jis laukė, ir jau tai ne Ivanas Matvejičius, ne antstolis, o kažkas kitas, tačiau tas pats, kurio jis laukia. Šis atėjo ir kviečia jį, ir tas, kuris jį kviečia, yra tas pats, kuris jį pašaukė ir liepė jam atsigulti ant Nikitos. Ir Vasilijui Andrejičiui gera, kad šis kažkas atėjo jo pasiimti. „Einu!“ — šaukia jis linksmai, ir tas šauksmas jį budina. Ir jis nubunda, tačiau nubunda jau visiškai ne toks, koks užmigo. Jis nori keltis — ir negali, nori pajudinti ranką — negali, koją — taip pat negali. Nori pasukti galvą — irgi negali. Ir jisai stebisi, tačiau dėl to visiškai neliūsta. Jisai supranta, kad tai mirtis, tačiau nė kiek nenuliūsta ir dėl to. Ir jis atsimena, kad Nikita guli po juo, kad šisai sušilo ir gyvas, ir jam atrodo, kad jis — Nikita, o Nikita — jis, ir kad jo gyvybė ne jame pačiame, o Nikitoje. Jis įtempia klausą ir girdi Nikitą kvėpuojant ir netgi truputį knarkiant. „Gyvas Nikita, vadinasi, gyvas ir aš“, — iškilmingai pasako jis pats sau.

Ir jis atsimena pinigų, krautuvę, namus, pirkimus, pardavimus ir Mironovo milijonus; jam sunku suprasti, kuriems galams tasai žmogus, kuris vadinosi Vasilijus Brechunovas, rūpinosi visu tuo, kuo jis rūpinosi. „Ka

gi, juk jis nežinojo, kas tai yra, — mąsto jis apie Vasilijų Brechunovą. — Nežinojo, kaip aš dabar žinau. Dabar jau neklystu. *Dabar žinau.*" Ir jis vėl girdi kviečiant jį tą, kuris jau buvo jį šaukęs. „Einu, einu!" — džiaugsmingai, susigraudinusi kalba visa jo esybė. Ir jis jaučia, kad jisai laisvas ir jau niekas daugiau jo nelaiko.

Ir daugiau jau nieko nebematė, negirdėjo ir nebejautė šiame pasaulyje Vasilijus Andrejičius.

Aplinkui vis taip pat tebeputė. Taip pat tebesiautė sniego sūkuriai, apnešę mirusio Vasilijaus Andrejičiaus kailinius ir visą virpantį Bėrį, ir jau vos bematomas roges, ir jų gilumoje gulintį po jau mirusiu šeimininku atšilusį Nikitą.

X

Paryčiu Nikita atbudo. Jį pabudino vėl beperimas jo nugarą šaltis. Jis sapnavo, kad važiuoja iš malūno su šeimininko miltų maišais ir, važiuodamas per upelį, pasuko šalia tilto ir įklampino vežimą. Ir jam rodosi, kad jis palindo po vežimu ir jį kelia, tiesdamas nugarą. Tačiau nuostabus dalykas! Vežimas nejuda ir laikosi prilipęs jam prie nugaros, ir jis negali nei pakelti vežimo, nei išlįsti iš po jo. Visą pusiaują prispaudė. O ir šaltas gi! Matyt, reikia išlįsti. „Gana, — sako jis kažkam, kas spaudžia jam vežimu nugarą. — Išskruk maišus!" Tačiau vežimas vis šalčiau ir šalčiau jį spaudžia, ir staiga kažkas ypatingai sutrinksi — jis visai atsibunda ir prisimena viską. Šaltasis vežimas — tai negyvas, sušalęs šeimininkas, gulįs ant jo. O trinktelėjo Bėris, sudavęs kanopa du kartus į roges.

— Andrejičiau, ei, Andrejičiau! — atsargiai, jau

nujausdamas, kas atsitiko, pašaukia Nikita šeimininką, įtempęs nugarą.

Bet Andrejičius neatsiliepia, jo pilvas ir kojos — kietos, šaltos ir sunkios kaip svarsčiai.

„Mirė, tur būt. Amžina atilsį!" — mąsto Nikita.

Jis pasuka galvą, ranka prakasą priešais save sniegą ir atsimerkia. Šviesu; taip pat švilpia vėjas ienose ir taip pat neša sniegą, tik toksai skirtumas, kad dabar sniegas tebekapoja rogių sienelių, o be garso vis aukščiau ir -aukščiau apipusto roges bei arklį, ir jau nebegirdėti arklio nei kvėpuojant, nei judant. „Sušalo, tur būt, ir jis", — mąsto Nikita apie Bėrį. Ir iš tikrųjų tie kanopų smūgiai | roges, išbudinę Nikitą, buvo priešmirtinės jau visai sušalusio Bėrio pastangos išsilaikyti ant kojų.

„Viešpatie dieve, matyt, ir mane šauki, — tarė sau Nikita. — Tavo šventa valia. Tačiau baisu. Na, betgi dukart nemirsi, o vieną kartą neišsisuksi. Kad tik greičiau..." Ir jis vėl įtraukia ranką, užsimerkia ir nustoja sąmonės, visiškai įsitikinęs, kad dabar jau iš tikrųjų ir galutinai miršta.

Jau apypiete sekančią dieną atkasė muzikai kastuvais Vasilijų Andrejičių ir Nikitą už kokių trisdešimt sieksnių nuo kelio ir už pusvarsčio nuo kaimo.

Sniego buvo pripustyta aukščiau rogių, bet ienos ir skepetaitė ant jų dar buvo matyti. Bėris iki pilvo sniege su nukritusiais nuo nugaros šlajais bei užtiesalu stovėjo visas baltas, prispaudęs negyvą galvą prie sustingusio kaklo; šnervės buvo apšalusios varvekliais, akys apšerkšnijos ir taip pat apšalusios tartum ašaromis. Jis per vieną naktį taip suliesėjo, jog liko vien tik kaulai ir oda. Vasilijus Andrejičius buvo sustingęs kaip sušalusi skerdena, ir kaip buvo išsižergęs, tokį išsikėtusį jį ir nuvertė nuo Nikitos. Išsprogusios vanagiškos jo akys buvo ap-

šalusios, o pražiota burna po pakirptais ūsais — prigrūsta sniego. O Nikita buvo gyvas, nors ir visas apšalęs. Prižadintas Nikita buvo įsitikinęs, kad dabar jau esąs miręs ir kad visa tai, kas dabar jam darosi, vyksta jau nebe šitame, bet aname pasaulyje. Tačiau, išgirdęs rėkaujant muzikus, atkasusius jį ir nuvertusius nuo jo sustingusių Vasilijų Andrejičių, jis iš pradžios nustebo, kad aname pasaulyje taip pat rėkauja muzikai ir kad kūnas toks pat; bet kai suprato, kad jis dar čia, šiame pasaulyje, jis labiau nuliūdo, negu apsidžiaugė, ypač kai pajuto, kad abiejų kojų pirštai nušalę.

Pragulėjo Nikita ligoninėje porą mėnesių. Tris pirštus jam nupiovė, o kiti sugijo, ir todėl jis galėjo dirbti ir dar dvidešimt metų gyveno — iš pradžios bernaudamas, o vėliau, j senatvę, sargaudamas. Mirė jis tik šiais metais namie, kaip ir buvo norėjęs, su šventaisiais ir su degančia žvake rankose. Prieš mirtį jis atsiprašė savo senę ir atleido jai už kubilių; atsisveikino su sūnumi, su vaikais ir mirė, iš tikrųjų džiaugdamsis, kad dabar nebereikės nuo sūnaus ir marčios burnų atitraukti duonos kąsnį ir kad jis pats jau tikrai pereina iš nusibodusio šio gyvenimo į kitą gyvenimą, kuris jam kas metai ir kas valanda darėsi vis suprantamesnis ir patrauklesnis. Ar geriau, ar blogiau jam ten, kur jis po tikrosios mirties pabudo, ar jis nusivylė, ar surado, ko buvo tikėjęsis? — mes visi greit sužinosime.

1895

PO BALIAUS

— Stai jūs sakote, kad žmogus savarankiškai negali suvokti, kas gera, kas bloga, kad viską lemia aplinka, kad žmogus tampa aplinkos auka. O aš manau, kad viską nulemia atsitiktinumas. Aš jums apie save papasakosiu. ..

Šitaip prašneko visų gerbiamas Ivanas Vasiljevičius po mūsų pokalbio apie tai, kad, norint siekti asmens tobulybės, pirmiausia reikia pakeisti sąlygas, kuriose žmonės gyvena. Tiesą sakant, niekas nekalbėjo, kad pačiam negalima suvokti, kas gera, kas bloga, bet Ivanas Vasiljevičius turėjo įprotį reaguoti į savo paties mintis, kylančias besikalbant, ir šitų minčių dingstimi pasakoti epizodus iš savo gyvenimo. Dažnai jis, išitraukęs į pasakojimą, ypač todėl, kad pasakodavo labai nuoširdžiai ir įtikinamai, užmiršdavo net ir priežastį, dėl kurios pasakodavo.

Taip jis padarė ir dabar.

— Aš papasakosiu apie save. Visas mano gyvenimas susiklostė šitaip, o ne kitaip, ne dėl aplinkos, o visai dėl kitko.

— O dėl ko gi? — paklausėme.

— Na, čia ilga istorija. Kad suprastumėte, reikia daug pasakoti.

— Tad jūs ir papasakokite.

Ivanas Vasiljevičius susimąstė, palingavo galvą.

— Taip, — tarė jis. — • Visas mano gyvenimas pasikeitė dėl vienos nakties arba, tikriau sakant, ryto.

— Tai kas gi pagaliau buvo?

— Ogi tas, kad buvau labai išsimylėjęs. Aš išsimylėdavau dažnai, bet tai buvo mano pati didžioji meilė. Senas dalykas; jos jau ir dukterys ištekėjusios. Tai buvo B..., taip, Varenka B... — Ivanas Vasiljevičius pasakė pavardę. — Jinai ir penkiasdešimt metų sulaukusi buvo nuostabiai graži. Bet jaunystėje, turėdama aštuoniolika metų, buvo stačiai žavumėlis: aukšta, liekna, grakšti ir didinga, tikra to žodžio prasme didinga. Laikėsi visuomet nepaprastai tiesiai, tartum tik taip tegalėdama, truputėlį atlošusi galvą, ir kadangi buvo, be to, labai graži ir aukšto ūgio, nors ir liesa ir net prakauli, atrodė kaip kokia valdovė, kurios visi būtų bijoję, jeigu ne maloni, visada linksma ir lūpu, ir žavių blizgančių akių, ir visos jos mielos jaunos esybės šypsena.

— Kaip puikiai Ivanas Vasiljevičius moka vaizduoti!

— Kaip bevaizduotum, vis tiek nepavaizduosi taip, kad suprastumėte, kokia ji buvo. Bet tas nesvarbu. Tai, ką noriu papasakoti, buvo keturiasdešimtaisiais metais.

Aš tuomet buvau provincijos universiteto studentas. Nežinau, ar tas gerai, ar blogai, bet pas mus, mūsų universitete, tuomet nebuvo jokių būrelių, jokių teorijų — mes buvome jauni, ir tiek, ir gyvenome, kaip jaunystei būdinga, mokėmės ir linksminomės. Aš buvau labai linksmas ir guvus vaikinas, be to, turtingas. Turėjau puikų eidininką, važinėdavau rogutėmis nuo kalnų su panelėmis (pačiūžos buvo dar ne madoj), uždavau su draugais (tada mes nieko kito negerdavome, tik šampaną; neturėdavome pinigų — nieko negerdavome, bet jau degtinės, kaip dabar, negerdavome). O didžiausias malonumas man būdavo vakarai ir baliai. Šokau aš gerai ir buvau nebiaurus.

— Na, nėra ko dėtis kukliu, — pertraukė jo pasakojimą viena pašnekovė. — Mes juk matėme netgi senovinį jūsų portretą. Ne tik kad nebiaurus, o gražuolis buvote.

— Gražuolis tai gražuolis, bet ne tas svarbu. Svarbu tas, kad šito paties didžiausio mano išsimylėjimo metu, paskutinę Užgavėnių dieną, buvau baliuje pas gubernijos bajorų vadovą, geraširdį senuką, turtuolį, vaišingą žmogų ir kamergerį¹. Priiminėjo tokia pat geraširdė kaip ir jis jo žmona su rausvai rudo pliušo suknia, briliantine feronere² ant galvos ir senais, putliais, baltais nuogais pečiais bei krūtine — kaip Jelizavetos Petrovnos portretuose. Balius buvo nuostabus: salė gražintelaitė, su galerijomis, grojo garsūs tuo laiku dvarininko, muzikos mėgėjo, baudžiauninkai, bufetas turtingas ir marios šampano. Nors ir buvau šampano mėgėjas, tačiau negėriau, nes be vyno buvau girtas nuo mei-

¹ Kamergeris — rūmininko garbės titulas.

² Feronerė — juosta ant kaktos su brangakmeniu viduryje.

lės, bet užtat šokau, kol nugriuvau, — šokau ir kadrilius, ir valsus, ir polkas, suprantama, kiek tik buvo galima — vis su Varenka. Ji buvo balta suknele su rausva juosta, baltomis odinėmis pirštinais, truputį nesiekiančiomis liesu, prakaulių alkūnių, ir baltais atlasiniais bateliais. Mazurkai iš manęs ją paveržė biaurybė inžinierius Anisimovas, — aš jam ligi šiol negaliu dovanoti, — jis pakvietė, kai tik jinai atvyko, o aš buvau užvažiuojęs pas kirpėją pasiimti pirštinių ir pavėlavau. Taigi mazurką šokau ne su ja, o su viena vokietaitė, kuriai ir anksčiau truputėlį merginausi. Tik, turiu prisipažinti, tą vakarą jai buvau labai nemandagus, su ja nekalbėjau, nežiūrėjau į ją, o temačiau tik aukštą, liekną savo gražuolę baltais rūbais su rausva juosta, jos šviečiantį, nuraudusį, su duobutėmis veidą ir meilias, malonias akis. Ne aš vienas — visi žiūrėjo ir grožėjosi ja, grožėjosi tiek vyrai, tiek moterys, nors ji buvo prano-kusi jas visas. Negalima buvo nesigrožėti.

Pagal taisykles, taip sakant, mazurką šokau su kita, bet iš tikrųjų — beveik visą laiką su ja. Jinai nesivaržydama per visą salę prieidavo tiesiai prie manęs, aš pašokdavau, nelaukdamas kvietimo, ir ji šypsena padėkodavo man už nuovokumą. Kai mus atvedavo prie jos, renkantis poras, ir jinai neišpėdavo mano slaptavardžio, — duodama ranką kitam, truktelėdavo liesais pečiais ir nusišypsodavo man, tuo pareikšdama apgalvestavimą ir užuojautą.

O kai mazurka būdavo šokama valso figūromis, aš ilgai su ja skriedavau valsa, ir jinai, greitai alsuodama ir šypsodamasi, sakydavo man: „Encore“¹. Ir aš šokdavau ir šokdavau, nejausdamas savo kūno...

¹ Dar (pranc).

— Na, kaipgi nejausdavote, manau, labai jausdavote, kai apkabindavote ją per juosmenį, — ne tik savo, bet ir jos kūną, — tarė vienas iš svečių.

Ivanas Vasiljevičius staiga paraudo ir kone suriko piktai:

— Taip, tai jūs, šių laikų jaunimas. Jūs, be kūno, nieko daugiau nematote. Mūsų laikais buvo ne taip. Kuo labiau aš ją mylėjau, tuo bekūniškesnė ji man darėsi. Jūs dabar matote kojas, kulkšnis ir dar kažin ką, jūs nu-renginėjate moteris, kurias išsimylite, o man, kaip sakė Alfonsas Karas, — geras buvo rašytojas, — mano myli-moji visuomet būdavo bronziniu apdaru. Mes ne tik ne-nurenginėdavome, bet stengdavomės pridengti nuogu-mą, kaip gerasis Nojaus sūnus. Na, bet jūs nesuprasite...

— Neklausykite jo. Kas toliau? — paklausė vienas iš mūsų.

— Taip. Vadinasi, šokau daugiausia su ja ir nema-čiau, kaip prabėgo laikas. Muzikantai, jau kažkaip baisiai pavargę, — žinote, kaip būna baigiantis baliui, — be-grobtė vis tą patį mazurkos motyvą, iš svetainių nuo kortų stalų, laukdami vakarienės, jau sujudo tėtūšiai ir motulės, dažniau sukruoto bėgioti kažką nešiodami lioka-jai. Buvo trečia valanda. Reikėjo naudotis paskutinėmis minutėmis. Aš dar kartą pasirinkau ją, ir mudu gal šim-tąjį kartą prasklendėme išilgai salės.

— Tai po vakarienės kadrilis mano? — paklausiau aš, lydėdamas ją į vietą.

— Savaime aišku, jei tik manęs neišsiveš, — atsakė ji šypsodamasi.

— Aš neleisiu, — pasakiau.

— Duokite vėduoklę, — tarė ji.

— Gaila atiduoti, — tariau aš, paduodamas jai bal-tą pigutėlę vėduoklę.

— Tai va jums, kad negailėtumėte, — pasakė jinai, atplėšė nuo vėduoklės plunksnelę ir padavė man.

Aš paėmiau plunksnelę ir tik žvilgsniu tegalėjau išreikšti didelį savo džiaugsmą ir dėkingumą. Aš buvau ne tik linksmas ir patenkintas — aš buvau laimingas, skendėjau palaimoje, aš buvau geras, aš buvau ne aš, o kažin kokia nežemiška būtybė, nežinanti pikto ir galinti daryti vien gera. Paslėpiau plunksnelę į pirštinę ir stovėjau, neturėdamas jėgų pasitraukti.

— Žiūrėkite, tėvelis kviečia šokti,—pasakė ji man, rodydama aukštą, liemeningą savo tėvą—pulkininką su sidabriniais antpečiais, stovintį tarpduryje su šeimininge ir kitomis damomis.

— Varenka, ateikite čionai, — išgirdome garsiai šaukiant šeiminingę su briliantine feronere ir jelizavetiškais pečiais.

Varenka nuėjo prie durų, ir aš paskui ją.

— Prikalbėkite, ma chère¹, tėvą pašokti su jumis. Na, prašau, Piotrai Vladislavičiau, — kreipėsi šeiminingė į pulkininką.

Varenkos tėvas buvo labai gražus, liemeningas, aukštas ir tvirtas senis. Jo veidas buvo skaisčiai raudonas, su baltais a la Nicolas I² paraitytais ūsais, tokiomis pat baltomis, ligi ūsų užleistomis žandenomis ir į priekį sušukuotais pasmilkinio plaukais; jo lūpose ir žibančiose akyse buvo tokia pat džiugi kaip ir dukters šypsena. Jis buvo nepaprastai dailaus augumo, plačia, negausiai ordiniais papuošta, kariškai išpūsta krūtine, tvirtų pečių ir ilgomis lieknomis kojomis. Tai buvo tipiškas nikolajiškos mankštybos senas karo viršininkas.

¹ Brangioji (pranc).

² Kaip Nikolajaus I (pranc).

Kai priėjome prie durų, pulkininkas ėmė atsikalbinti, sakydamas, kad jis užmiršęs šokti, bet vis dėlto šypsodamasis, pasiekęs ranka kairįjį šoną, ištraukė iš portupėjos¹ špagą, padavė ją paslaugiam jaunuoliui, užsimovė ant dešinės rankos zamšinę pirštinę, — „viską reikia pagal taisykles“, — pasakė jisai šypsodamasis, paėmė dukters ranką ir, padaręs ketvirtį sukinio, ėmė laukti takto.

Sulaukęs mazurkos motyvo pradžios, jis mitriai treptelėjo viena koja, ištiesė į priekį kitą koja, ir aukšta, sunki jo figūra, čia iš lengvo ir plastiškai, čia smarkiai ir trankiai, tapsėdama padais ir kaukšėdama koja į koja, ėmė suktis ratu aplink salę. Grakšti Varenka sklandė šalia jo, nežymiai, laiku sumažindama arba padidindama savo mažyčių, baltų, atlasinių kojų žingsnius. Visa salė sekė kiekvieną poros judesį. O aš ne tiktai grožėjausi, bet tiesiog jaudinausi susižavėjęs, žiūrėdamas į juos. Ypač mane jaudino kelių kilpomis aptempti jo batai — geri chrominiai batai, tik ne madingi, ne su smailiais galais, o senoviški, su stačiakampėmis viršūnėmis ir be užkulnių. Matyt, jie buvo pasiūti batalijono batsiuvio. „Kad galėtų nusivežti į svečius ir aprenkti mylimą dukterį, jis neperka sau madingų, o dėvi namų darbo batus“, — pagalvojau aš, ir tie stačiakampiai batų galai mane ypatingai jaudino. Buvo matyti, kad jis kadaise šoko puikiai, bet dabar buvo apsunkęs, ir kojos jau nebebuvo pakankamai miklios visiems tiems gražiems ir staigiems pa², kuriuos jisai stengėsi išdarinėti. Bet jis vis dėlto vikriai apsuko du ratus. O kai, greitai skėstelėjęs kojas ir vėl jas suglaudęs, priklaupė, nors

¹ Portupėja — perpetiniai diržai šaltam ginklui nešioti.

² Pa — ritmingas šokio judesys.

truputį ir sunkiai, o ji, šypsodamasi ir pasitaisydama sijonuką, kuri jis buvo užkliudęs, grakščiai apsklendė aplink jį, — visi ėmė griausmingai ploti. Sunkokai pakilęs, jį švelniai, meiliai suėmė rankomis dukterį už galvos ir, pabučiavęs jį į kaktą, privedė prie manęs, manydamas, kad aš su ja šoku. Pasakiau, kad ne aš jos partneris.

— Na, vis tiek pašokite dabar su ja, — tarė jis, meiliai šypsodamasis ir kišdamas į portupėją špagą.

Kaip iš fontano paskui vieną lašelį išstrykšta didžiulės čiurkšlės, taip ir su meile Varenkai iš mano sielos išsiveržė visa meilės galia. Aš tuo metu savo meile apglobiau visą pasaulį. Aš mylėjau ir šeiminingę su feronere bei jelizavetišku biustu, ir jos vyrą, ir jos svečius, ir jos liokajus, ir net prieš mane pasipūtusių inžinierių Anisimovą. O Varenkos tėvui su tais batais ir malonia, į jos panašia šypsena aš tuomet pergyvenau kažkokį pakilusį, nepaprastai švelnų jausmą.

Mazurka pasibaigė, šeiminingai pakvietė svečius vakarienės, tačiau pulkininkas B. atsisakė, pareiškęs, kad ryt turįs anksti keltis, ir atsisveikino su šeiminingais. Aš buvau beišsigąstęs, kad išsiveš ir ją, bet jinai su motina pasiliko.

Po vakarienės šokau su ja pažadėtąjį kadrilį. Ir nors aš buvau, kaip atrodė, be galo laimingas, mano laimė vis didėjo ir didėjo. Apie meilę mudu nieko nekalbėjome; aš neklausiau nei jos, nei savęs net, ar ji myli mane. Man užteko to, kad aš ją mylėjau. Ir aš bijojau tik vieno dalyko: kad koks nors atsitikimas nesugriautų mano laimės.

Kai parvažiavau namo, nusirengiau ir pagalvojau, kad reikėtų gulti, pajutau, kad miegas būtų visiškai neįmanomas. Rankoje laikiau vėduoklės plunksnelę ir jos

pirštinaite, kurią ji man davė išvažiuodama, kai sėdosi į karietą, o aš padėjau įlipti jos motinai ir paskiau jai. Aš žiūrėjau į tuos daiktus ir, neužmerkdamas akių, mačiau ją priešais save čia tą momentą, kada ji, rinkdamasi iš dviejų jaunuolių, išpėja mano slaptavardį ir aš išgirstu jos mielą balsą sakant: „*Isdidumas?* ar taip?“ — ir ji su džiaugsmu paduoda man ranką, arba kai vakarienės metu, priglaudusi prie lūpų taurę šampano, žiūri pro blakstienas į mane meiliomis akimis. Bet daugiausia ją regėjau poroje su tėvu, kada ji, rodosi, lengvutėliai sklando šalia jo ir, didžiudamasi bei džiaugdamosi tiek savimi, tiek juo, žvilgčioja į besigėrinčius žiūrovus. Ir aš buvau apimtas nejučiom kilusio jiems abiem to paties švelnaus, maloniai nuteikiančio jausmo.

Gyvenome tada vienu du su velioniu broliu. Brolis, aplamai, nemėgo žmonių ir į balius nesilankydavo, o tuo metu ruošėsi kandidato egzaminams¹ ir gyveno labai tvarkingai. Jis miegojo. Aš pasižiūrėjau į jo galvą, į kniubusią priegalvin, ligi pusės uždengtą flaneline antklode, ir iš meilės man jo pagailo, — pagailo, kad jis nepatyrė ir neišgyveno kartu su manimi tos laimės, kurią aš jaučiau. Mūsų baudžiauninkas liokajus Petruša pasitiko mane su žvake ir norėjo padėti man nusirengti, bet aš nuo jo patarnavimo atsisakiau. Užmiegotu veidu ir suveltais plaukais jis man pasirodė jaudinamai graudus. Stengdamasis nesukelti triukšmo, pirštų galais nuėjau į savo kambarį ir atsisėdau ant lovos. Ne, aš buvau per daug laimingas, aš negalėjau miegoti. Be to, prikūrentuose kambariuose buvo man karšta, ir aš, nenusivilkęs mundieriaus, tylutėliai išėjau į priebutį, apsilikau milinę, atidariau lauko duris ir išėjau į gatvę.

¹ Kandidatais buvo vadinami žmonės, baigę universitetą.

Iš baliaus išvykau penktą valandą; kol parvažiavau, pasėdėjau namie, praėjo dar pora valandų, ir todėl, kai išėjau, buvo jau šviesu. Buvo tikras Užgavėnių oras: rūkas, ant kelių tirpo pažliugęs sniegas, varvėjo nuo stogų. B. tuomet gyveno miesto krašte, šalia didžiojo lanko, kurio viename gale buvo vaikštynių vieta, o kitame — mergaičių institutas. Aš perėjau tuščią mūsų skersgatvį ir išėjau į didžiąją gatvę, kur jau sutikau ir praeivių, ir vežikų su malkų prikrautomis rogėmis, kurių pavažos siekė grindinį. Ir arkliai, vienodai kinkuoja šlapiomis galvomis po žvilgančiais lankais, ir plaušniais apsidangstę vežikai, šlepsį didžiuliais batais šalia rogių, ir gatvės namai, atrode rūke labai aukšti, — viskas man buvo ypatingai miela ir reikšminga.

Išėjęs į lauką, kur stovėjo jų namai, pakraštyje, ties vaikštynių vieta, pamačiau kažką plačiai juoduojant ir išgirdau iš ten aidinčius fleitos ir būgno garsus. Mano sieloje visą laiką grojo ir kada-ne-kada pasigirdavo mazurkos motyvas. Tačiau tenai buvo kitokia — biauri, šaiži muzika.

„Kas gi tai?“ — pagalvojau aš ir vidur lauko išvažinėtu slidžiu keliu pasukau garsų kryptimi. Nuėjęs apie šimtą žingsnių, pro rūką išžiūrėjau daug žmonių juoduojant. Matyti, kareiviai. „Tur būt, pratimai“, — pamaniau aš ir drauge su pirma manęsėjusiu kalviu taukinais kailinėliais ir prijuoste, kuris kažką nešėsi, priėjau arčiau. Kareiviai su juodais mundieriais stovėjo dviem eilėm vienas prieš kitą, laikydami prie kojų šautuvus, ir nejudėjo. Užpakaly jų stovėjo būgnininkai ir fleitininkas ir be paliovos kartojo vis tą pačią nemalonią, spiegančią melodiją.

— Ką jie čia daro? — paklausiau kalvį, sustojusį šalia manęs.

— Plaka totorių Už pabėgimą, — piktai atsakė kai*vis, žiūrėdamas į eilių galą.

Aš irgi ėmiau ten žiūrėti ir tarp eilių pamačiau kažką baisaus artėjant prie manęs. Tai buvo ligi pusės apnuogintas žmogus, pririštas prie dviejų šautuvų, už kurių jį vedė du kareiviai. Šalia jo ėjo aukštas kariškis su miline ir uniformine kepure, jo povyza pasirodė man pažįstama. Baudžiamasis, trūkčiodamas visu kūnu, šlepsėdamas kojomis per ištižusį sniegą, pliekiamas iš abiejų pusių kirčiais, vilkosi artyn prie manęs, čia virsdamas atgal, — tada puskarininkiai, vedantieji už šautuvų, pastumdavo jį pirmyn, — čia griūdamas į priekį, — tuomet puskarininkiai, sulaikydami, kad nepargriūtų, traukdavo jį atgal. Neatsilikdamas nuo jo, tvirta eisena dribsėdamas žengė aukštasis kariškis. Tai buvo jos tėvas su savo skaisčiai raudonu veidu ir baltais ūsais bei žandenomis.

Po kiekvieno kirčio baudžiamasis, tarsi stebėdamasis, atsukdavo kančios iškreiptą veidą į tą pusę, iš kurios jam sukirdavo, ir, iššiepęs baltus dantis, kartojo vis tuos pačius kažkokius žodžius. Aš juos aiškiai išgirdau tik tada, kai jis priėjo visai arti. Jis ne kalbėjo, bet kūkčiojo: „Broliai, pasigailėkite. Broliai, pasigailėkite.“ Bet broliai nesigailėjo, ir, kai eisena prisiartino prie manęs, pamačiau, kaip priešais mane stovėjęs kareivis ryžtingai žengė žingsnį į priekį ir, užsimojęs švilpiančia rykšte, smarkiai džektelėjo totoriui per nugarą. Totorius truktelėjo į priekį, bet puskarininkiai jį sulaikė, ir toks pat kirtis tvojo jam iš kitos pusės, vėl iš tos, ir vėl iš anos... Pulkininkas ėjo šalia, žvilgčiojo čia sau po kojų, čia į baudžiamąjį, traukė į save orą, išpūsdamas skruostus, ir palengva jį leido pro atvipą lūpą. Kai eisena praėjo pro tą vietą, kur aš stovėjau, tarp eilių akimirks-

niui išvydau baudžiamojo nugarą. Tai buvo kažkas taip labai marga, šlapia, raudona, nenatūralu, jog aš netikėjau, kad tai žmogaus kūnas.

— O viešpatie, — prabilo šalia manęs kalvis.

Eisena ėmė tolti. Vis taip pat iš abiejų pusių čaižė kirčiai klumpanti, besiraitanti žmogų, vis taip pat dundėjo būgnai ir švilpė fleita, vis taip pat tvirtu žingsniu šalia baudžiamojo judėjo aukšta, stotinga pulkininko figūra. Staiga pulkininkas sustojo ir greitai priėjo prie vieno kareivio.

— Aš tau įkrėsiu, — išgirdau pikta jo balsą. — Krėsi tu? Krėsi?

Ir aš pamačiau, kaip jisai savo tvirta ranka, apmauta zamšine pirštine, ėmė per veidą mušti išsigandusį, silpną, žemo ūgio kareivį, kad šis nepakankamai smarkiai sukirto savo rykšte per raudoną totoriaus nugarą.

•— Duokit naujų rykščių! — suriko jis atsigręžęs ir pamatė mane. Dėdamasis manęs nepažįstąs, jis, graso- mai ir piktai susiraukęs, skubiai nususuko atgal. O man buvo tokia gėda, jog aš, nežinodamas, kur žiūrėti, tarsi būdamas apkaltintas dėl kokio nepaprastai gėdingo pasielgimo, nuleidau akis ir pasiskubinau eiti namo. Visu keliu mano ausyse čia aidėjo būgno tratėjimas, čia buvo girdėti žodžiai: „Broliai, pasigailėkite“, čia aš girdėjau pikta, savimi pasitikintį pulkininko balsą, šaukiantį: „Krėsi tu? Krėsi?“ O mano širdį tuo tarpu spaudė beveik fizinis, kone šleikštumą sukėliąs maudulys, toks, jog aš kelis kartus buvau net sustojęs. Ir man atrodė, kad tuoj tuoj imsiu vėmti visą tą klaikybę, kuri atsirado manyje nuo to reginio. Neatsimenu, kaip pasiekiau namus ir atsiguliau. Bet vos tik ėmiau migti, vėl išgirdau, pamačiau viską ir pašokau.

„Matyt, jisai žino kažką, ko aš nežinau, — galvo-

jau apie pulkininką. — Jeigu žinočiau, ką jisai žino, aš suprasčiau, ir tas, ką mačiau, manęs nekankintų.“ Bet kiek aš begalvoju, negalėjau suprasti to, ką žinojo pulkininkas, ir užmigau tik į pavakarę ir tai tik po to, kai nuėjau pas bičiulį ir kartu su juo visiškai pasigėriau.

Tai ką, jūs gal manote, kad aš tada nusprendžiau, jog tai, ką mačiau, yra blogas dalykas? Visai ne. „Jeigu tai buvo daroma su tokiu įsitikinimu ir visų laikoma būtinai reikalingu dalyku, vadinasi, jie žinojo kažką, ko aš nežinoju“, — maniau aš ir stengiausi tai sužinoti. Tačiau kiek besistengiau — nė vėliau negalėjau to sužinoti. O nesužinojęs negalėjau stoti į karo tarnybą, kaip kad anksčiau norėjau, ir ne tik karinėje tarnyboje, bet ir aplamai niekur netarnavau ir niekam, kaip matote,, netikau.

— Na, mes gerai žinome, kaip jūs niekam netikote, •— tarė vienas iš mūsų. — Pasakykite verčiau: kiek žmonių būtų niekam netinkamų, jeigu jūsų nebūtų?

— Na, čia tai jau visai kvaila kalba, — tikrai apmaudingai pasakė Ivanas Vasiljevičius.

•— Na, o kaip meilė? — paklausėme.

— Meilė? Meilė nuo tos dienos ėmė slūgti. Kada jinau, kaip dažnai kad būdavo, susimąstydavo su šypsena veide, aš tuoj pat prisimindavau pulkininką aikštėje, man pasidarydavo kažkaip nesmagu, nemalonu, ir aš pradėjau su ja rečiau besimatyti. Taip tad meilė ir nuėjo niekais. Tai štai kokių būna dalykų ir kas pakeičia bei nulemia žmogaus gyvenimą. O jūs dar sakote, — baigė jis.

Jasnaja Poliana,
1903 ra. rugpiūčio 20 d.

PAAIŠKINIMAI

„ŠEIMININKAS IR BERNAS“

Apsakymas „Seimininkas ir bernas“ (1895) nukelia mus į poreforminį laiką, į kapitalizmo vystymosi Rusijoje epochą. Apsakyme parodyta, kaip nusigyvena dvarininkai ir išparduoda savo dvarus ir kaip sparčiai turtėja buržuazija, godžiai ir pusdykiai superkant! tuos dvarus. Seimininko vaikymasis pelno ir skurdus visiškai nuo šeimininko priklausančio berno būvis— tipingas ikirevoliucinės Rusijos paveikslas.

Tolstojus giliai teisingai parodo pikčiausią išnaudotoją — pirklių ir buožę, kurio visa gyvenimo prasmė yra troškimas pinigų, pelno, o besivaikydamas pelno jis ir žūva. Šeimininkas niekina savo berną, žiūri į jį kaip į žemesnę būtybę, tyčiojasi iš jo ir begėdiškai apiplėšia jį, pasilaikydamas net tuos skalikus, kuriuos turi išmokėti jam už darbą. Šeimininko mirtis itin smarkiai pabrėžia, koks beprasmiškas yra tas pinigų vaikymasis. Tačiau, ryškiai parodęs šlykštų grobuonies veidą, iškėlęs aikštėn jo niekingumą, paskutinėje apsakymo dalyje Tolstojus vaizduoja, kaip „prašvinta“ šeimininko sąmonė, nes jis neva supranta savo gyvenimo niekingumą ir, išgelbėdamas berną Nikitą, atperka savo gyvenimo nuodėmes. Bet čia Tolstojus dėl religinių savo pažiūrų nukrypsta nuo tiesos ir priskiria šeimininkui mintis ir jausmus, kurie jam nėra būdingi.

„PO BALIAUS“

Kūriniuose, parašytuose paskutiniajame kūrybos laikotarpyje, Tolstojus su ypatinga jėga vaizduoja caro valdžios ir jos tarnų žiaurumą ir savivalią, viešpataujančiųjų klasių despotizmą ir nežmoniškumą.

Nedidelis apsakymas „Po baliaus“ piešia baisų vaizdą, kaip rykštėmis plakamas kareivis. Apsakymas parašytas 1903 metais, bet jo pagrindą sudaranti gyvenimiška medžiaga rašytojo atmintyje laikėsi daugiau kaip penkiasdešimt metų. Tolimos praeities – XIX amžiaus penktojo dešimtmečio – įvykiai apsakyme ir perteikiami kaip senyvo žmogaus atsiminimai apie vieną atsitikimą, kuris giliai jį sukrėtė jaunystėje ir padarė įtakos visam jo gyvenimui. Tolstojus rašė, kad jis pažino vieną pulko vadą, „kuris išvakarėse šoko baliuje mazurką su gražuole dukterimi ir išvažiavo anksčiau, norėdamas rytojaus dieną anksti iš ryto įsakyti ligi užmušimo pervaryti per rikiuotę pabėgusių kareivių totorių, užplakė tą kareivį negyvai ir sugrižo pietauti į savo šeimą“. Kaip tik apie tokį pulkininką, apie jo šeimą, apie prašmatnią, turtingą ir savimi patenkintą bajorų visuomenę, iš vienos pusės, ir apie baisų kareivių gyvenimą, iš antros pusės, Tolstojus ir pasakoja. Griežtai priešpastatydamas baliaus vaizdą ir kareivio mušimo vaizdą, Tolstojus parodo, kokia dykinėjanti, žiauri, beširdiška buvo bajorija ir caro valdžia, pavergusi liaudį ir vertusi kareivius mirtinai plakti savo pačių draugą.

Apsakymą „Po baliaus“ Tolstojus sukūrė 1905 metų revoliucijos išvakarėse, kada caro vyriausybės nusikaltimai kėlė ypatingą liaudies neapykantą. Kaip nurodė V. I. Leninas, didysis rašytojas išreiškė „susikaupusią“ liaudies neapykantą viešpataujančioms klasėms, caro vyriausybei.

TURINYS

<i>N. Kudriašovas</i> , L. N. Tolstojaus gyvenimas ir kūryba	3
Seimininkas ir bernas. Vertė <i>K. Umbrasas</i>	17
Po baliaus. Vertė <i>/ Vaznelis</i>	77
Paaiškinimai	91